

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta informatiky a statistiky

Studijní program: Kvantitativní metody v ekonomice

Studijní obor: Sociálně ekonomická demografie

VLIV SOCIÁLNÍ POLITIKY NA PORODNOST

Bakalářská práce

Autor bakalářské práce: Jana Václavková

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Martina Šimková

školní rok 2014/2015

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně, a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu, ze které jsem čerpala.

V Praze dne 20. května 2015

.....
Jana Václavková

Poděkování

Tímto bych chtěla velice poděkovat vedoucí své bakalářské práce Ing. Martině Šimkové za cenné rady a připomínky, jimiž přispěla k vypracování mé bakalářské práce. Také bych chtěla poděkovat doc. Ing. Ladislavu Průšovi, CSc. za rady udělené v rámci bakalářského semináře.

Abstrakt

Úroveň porodnosti v České republice dlouhodobě klesá, což může mít nepříznivý dopad na budoucí populaci. Úkolem práce je definovat sociální politiku a sociální zabezpečení obecně v souvislosti s jejich působením v České republice, Velké Británii a Švýcarsku. Hlavní cíl práce je posouzení vlivu změn v sociální oblasti na vývoj porodnosti v jednotlivých zemích. Pomocí grafického zpracování jsou porovnávány demografické a sociální ukazatele a jsou hledány možné souvislosti jednotlivých výkyvů. Součástí poslední kapitoly jsou i možná opatření a doporučení na zlepšení rodinné politiky v České republice.

Klíčová slova

Sociální politika, sociální zabezpečení, porodnost, plodnost

Abstract

The level of natality in the Czech Republic is getting lower, which can have a bad impact at future population. The task of this thesis is to define social policy and social protection in the Czech Republic, United Kingdom and Switzerland. The main purpose is to verify or disprove the influence of social policy on natality in these states. This thesis also compares demographic and social indicators and looks for possible connections. The last part includes a recommendation how to improve a family policy in the Czech Republic.

Keywords

Social policy, social protection, natality, fertility

OBSAH

ÚVOD	7
1. SOCIÁLNÍ POLITIKA A OBECNÉ POJMY SOUVISEJÍCÍ SE SOCIÁLNÍM ZABEZPEČENÍM	9
1.1 SOCIÁLNÍ POLITIKA	9
1.1.1 Sociální politika jako pojem	9
1.1.2 Principy sociální politiky.....	10
1.1.3 Funkce a cíle sociální politiky.....	11
1.2 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ	13
1.2.1 Pojem sociální zabezpečení a jeho cíle.....	14
1.2.2 Systém a jeho fungování	15
1.2.3 Formy financování	16
1.2.4 Faktory ovlivňující sociální zabezpečení	17
1.3 DEMOGRAFICKÉ POJMY SOUVISEJÍCÍ SE SOCIÁLNÍ POLITIKOU	19
1.3.1 Demografická struktura.....	19
1.3.2 Obecné míry porodnosti a plodnosti.....	20
1.3.3 Úhrnná plodnost	22
2. SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH.....	23
2.1 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ V ČESKÉ REPUBLICE	23
2.1.1 Sociální pojištění.....	23
2.1.2 Státní sociální podpora.....	25
2.2 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ VE VELKÉ BRITÁNII.....	28
2.3 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ VE ŠVÝCARSKU	31
3. VÝVOJ PORODNOSTI A RODINNÝCH DÁVEK VE VYBRANÝCH ZEMÍCH	34
3.1 VÝVOJ PORODNOSTI A RODINNÝCH DÁVEK V ČESKÉ REPUBLICE	34
3.2 VÝVOJ PORODNOSTI A RODINNÝCH DÁVEK VE VELKÉ BRITÁNII.....	41
3.3 VÝVOJ PORODNOSTI A RODINNÝCH DÁVEK VE ŠVÝCARSKU	46
3.4 DISKUZE A DOPORUČENÍ	52
ZÁVĚR.....	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58
INTERNETOVÉ ZDROJE	59
SEZNAM GRAFŮ.....	62

Úvod

Porodnost, která zajišťuje přirozenou reprodukci obyvatelstva, je právem označována za jeden z nejdůležitějších ukazatelů z oblasti demografie. Její úroveň se v České republice v posledních letech stále snižuje, což má za následek i stárnutí populace. V současnosti dochází ke snižování počtu živě narozených osob dokonce na úroveň, kdy se ženám v průměru nerodí ani dvě děti. Spolu s úmrtností je porodnost důležitým aspektem pro posouzení demografické úrovně jednotlivých zemí a zároveň tvoří základní ukazatele pro sestavení demografické projekce. Porodnost svým způsobem ovlivňuje každý z nás, neboť právě porod je začátkem každého nového života. Jednoduše lze říci, že nebyť porodnosti, nebylo by ani nás

I přesto, jaký je kladen důraz na reprodukci obyvatelstva, se někteří jedinci či páry dobrovolně rozhodnou, že za svůj život na svět žádného potomka nepřivedou. Trendem poslední doby se stává bezdětnost a upřednostňování kariérního a osobního růstu před rodinným životem. Šíření tohoto fenoménu na širší populaci s sebou však může nést vážné populační důsledky. Jak tomuto nepříznivému vývoji v oblasti porodnosti zabránit pomocí státních opatření? A jak vlastně motivovat mladé páry k tomu, aby měli více dětí? Odpovědi na tyto otázky se pokusí objasnit následující kapitoly.

Téma své bakalářské práce jsem si vybrala hlavně proto, abych se prací pokusila potvrdit či vyvrátit možný vliv, který může mít fungování sociálního zabezpečení jednotlivých států na úroveň porodnosti v zemi. Porodnost a plodnost se týká nás všech a nelze její nepříznivý vývoj přehlížet. Závěrem práce by mělo být potvrzení či vyvrácení tvrzení, že sociální zabezpečení zásadně ovlivňuje porodnost v České republice. Názory českých obyvatel se dle průzkumů občas liší, ale většina dotazovaných převážně vliv sociálního zabezpečení na zakládání rodiny potvrzuje. Dá se říci, že porodnost je svým způsobem systémem sociální ochrany od státu ovlivněna, a to už samotnou existencí dávek pro rodiny s dětmi. Je však tento vliv natolik výrazný, aby ovlivnil například velikost rodiny, či podpořil páry při pořízení dalšího dítěte?

Kromě České republiky se práce zabývá také rodinnou politikou ve dvou dalších evropských zemích, jimiž jsou Velká Británie a Švýcarsko. I v těchto zemích je posuzována souvislost mezi sociální politikou a porodností. V závěru práce se budu

snažit nastínit možná řešení nepříznivého vývoje úhrnné plodnosti v zemi, případně popsat kladné stránky sociálních systémů ostatních zemí, od nichž by se Česká republika mohla inspirovat.

Při vypracování práce vycházím z dat získaných z veřejné databáze statistického úřadu Evropských společenství, jímž je Eurostat. První kapitola nastiňuje teoretický rámec práce. Věnuje se nejen pojmům z oblasti sociální politiky a sociálního zabezpečení, ale vymezuje také obecně pojem sociální v souvislosti s politikou a se zabezpečením obyvatel ze strany státu. Kromě těchto částí obsahuje první kapitola také část demografickou, v níž jsou popsány základní ukazatele pro zkoumání porodnosti, plodnosti a demografické struktury obyvatelstva.

Druhá kapitola se již, na rozdíl od části první, věnuje podrobněji jednotlivým sociálním systémům v České republice, Velké Británii a Švýcarsku. Nepopisuje však působení celého sociálního zabezpečení v jednotlivých zemích, ale zaměřuje se pouze na opatření pro rodiny s dětmi. Cílem druhé kapitoly je čtenáře seznámit s dávkami, jež jsou v jednotlivých zemích pro rodiče a jejich děti poskytovány a nastínit tak možné rozdíly od fungování systému v České republice.

Třetí a nejdůležitější část tvoří analýza porodnosti ve sledovaných zemích v souvislosti s legislativními změnami v sociální oblasti daného státu. Zkoumá nejen vývoj počtu narozených dětí na území daného státu, ale věnuje se také výdajům na rodinnou politiku. Analýza se snaží najít možné podobnosti ve vývoji ukazatelů plodnosti a výdajů na zabezpečení rodin. Nedílnou součástí třetí kapitoly je zároveň souhrn diskuzí a doporučení pro Českou republiku, která by mohla motivovat mladé občany k založení rodiny.

Závěr práce objasňuje, zda se podařilo či nepodařilo potvrdit možnou významnou souvislost mezi vývojem dávek rodinné politiky a vývojem úhrnné plodnosti země. Zaměřuje se také na možná doporučení, která by mohla vést ke zlepšení úrovně porodnosti v zemi.

1. Sociální politika a obecné pojmy související se sociálním zabezpečením

Kapitola pojednává o základních pojmech, které souvisí se sociální politikou a sociálním zabezpečením. Vymezuje nejen pojmy sociální politika a sociální zabezpečení, ale také pojmy demografické týkající se porodnosti. Jednotlivé části kapitoly se budou zabývat principy a funkcemi sociální politiky, systémem sociálního zabezpečení a problematikou související s porodností. Cílem kapitoly je přiblížit klíčové pojmy, které budou důležité pro analýzu vlivu sociální politiky státu na porodnost v jednotlivých státech.

1.1 Sociální politika

Sociální politika je často diskutovaným tématem společnosti. Patří mezi stěžejní součásti politiky státu a v kontextu s hospodářstvím státu a státní politikou je důležitou veličinou pro všechny občany společnosti (Duková, a další, 2013). „*Velmi obecně a přibližně lze říci, že sociální politika je politikou, která se primárně orientuje na člověka, na rozvoj a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, na rozvoj jeho osobnosti a kvality života,*“ (Krebs, 2010 str. 17). V literatuře lze nalézt hned několik definic sociální politiky, proto je nutné si uvědomit, že nelze jednoznačně říci, která z definic je ta správná.

1.1.1 Sociální politika jako pojem

Jak již bylo řečeno, definice pojmu sociální politika se mohou v literatuře lišit. Dle V. Krebse je zřejmé, že kromě sociální politiky, je nutno vnímat samotný význam slova sociální, jenž lze chápat ve třech rovinách významnosti:

- V nejširším slova smyslu sociální jako společenský
- V užším slova smyslu, tj. jako aktivity bezprostředně směřující
- ke zdokonalování životních podmínek lidí
- A v nejužším slova smyslu jako řešení nepříznivých nouzových sociálních
- situací.

Dle Ivany Dukové se sociální politika jako vědní obor zabývá zkoumáním

sociální politiky jako praktické aktivity. Zabývá se nerovnostmi a jejich rozdělením ve společnosti. Sociální politika se tak nevěnuje pouze politickým procesům, ale také institucím a činností, které tyto zmiňované nerovnosti ovlivňují (Duková, a další, 2013).

Sociální politiku je tedy nutno vnímat jako celek, jenž se váže na ostatní prvky společenského systému. Existují určité společné znaky, avšak v každé zemi a době je sociální politika vždy specifická (Krebs, 2010).

1.1.2 Principy sociální politiky

V předchozích odstavcích byla vymezena sociální politika obecně jako pojem. Již bylo výše zmíněno, že je nejen součástí sociálního systému každého státu, ale zásadně ovlivňuje všechny občany společnosti. Samotný systém se samozřejmě v jednotlivých zemích světa liší v závislosti na mnoha veličinách. Těmito veličinami mohou být například demografické, politické či jiné zásadní události na území daného státu. Těmito činitelům se bude více věnovat kapitola 1.3, která se zabývá faktory ovlivňujícími sociální zabezpečení.

Při aplikaci sociální politiky je nutno respektovat určité základní principy, které se v samotné sociální politice promítají. Mezi tyto základní principy patří zejména:

- princip spravedlnosti
- princip solidarity
- princip ekvivalence
- princip subsidiarity
- princip participace

Prvním a základním principem je princip spravedlnosti, jehož prameny sahají až do dob řeckých myslitelů. Spravedlnost jako takovou lze chápat jako měřítko mezilidských vztahů, nebo také jako opak nespravedlnosti. V sociálním pojetí lze říci, že za spravedlnost lze považovat určitá pravidla, podle nichž jsou rozdělovány prostředky mezi jednotlivé občany a sociální skupiny (Krebs, 2010).

Dle Ivany Dukové, autorky knihy Sociální politika (Duková, a další, 2013 str. 57), lze sociální solidaritu dále chápat jako „vzájemnou sounáležitost, podporu jak

jednotlivců, tak sdružení, skupin, organizací při rozdělování a utváření životních podmínek a prostředků. Nutno zmínit, že při aplikaci principu solidarity je důležitá spolupráce mezi lidmi. Každý člověk je více či méně závislý na ostatních, neboť s nimi žije ve společnosti, a proto je nutné si uvědomit, že na světě jsme kromě sebe také pro druhé (Krebs, 2010).

Další v pořadí je princip ekvivalence, s nímž některé knižní zdroje ani nepracují. Ekvivalence znamená rovnocennost nebo také určité vyjádření stejné platnosti, hodnoty. Pracuje na principu rovného rozdělení dávek, každému dle jejich výkonů a zásluh. Princip ekvivalence je oproti ostatním principům často opomíjený, i přesto je však důležitý, neboť podporuje motivaci jedince a tím směřuje systém k nezávislosti občanů na pomoci státu.

Subsidiarita, jež je předposledním zmíněným principem, může být chápána jako tzv. pojítka osobní zodpovědnosti se solidaritou ostatního obyvatelstva. Subsidiarita nám vlastně říká, že nejprve by si měl jedinec pomoci sám, pak požádat o pomoc své nejbližší a pak teprve se obracet na stát. Důležité je zde zdůraznit, že pomoc od státu přichází opravdu až v případě, že situace je neřešitelná vlastními silami ani s pomocí své rodiny. Společnost zde v žádném případě za jedince nepřebírá zodpovědnost (Krebs, 2010).

Posledním zmiňovaným principem je tzv. participace. Ta je označována jako postupný, dlouhodobý proces, který si lze vyložit jako přechod od člověka, který je objektem sociální politiky, ke člověku, který se sám podílí na tvorbě sociálních opatření (Krebs, 2010). Ivana Duková ve své knize (2013) vysvětluje participaci jednoduše jako podílení se. „*Lidé mají mít prostor podílet se na tom, co ovlivňuje jejich život, podílet se na veřejném životě.*“ (Duková, a další, 2013 str. 58)

1.1.3 Funkce a cíle sociální politiky

„*Sociální politika plní v životě jedince i společnosti vícere funkce, jejichž vedoucím motivem by mělo být respektování a naplňování cílové funkce sociální politiky,*“ píše ve své knize profesor Krebs (2010 str. 57). Z toho plyne, že pro fungování sociální politiky nejsou důležité pouze principy, které dodržuje, ale také základní funkce, díky nimž se bude dosahovat určitého cíle systému sociální politiky.

Důležité je zde zmínit, že funkce spolu souvisí a působí společně. V reálném životě tak můžeme pozorovat propojení a společné působení několika funkcí najednou, jež vznikaly postupně a vyvíjí se v čase (Krebs, 2010). Tyto funkce jsou odrazem potřeb lidí, ale také politické situace v dané společnosti (Duková, a další, 2013). Mezi základní funkce sociální politiky jsou v literatuře uváděny funkce:

- ochranná
- rozdělovací a přerozdělovací
- homogenizační
- stimulační
- preventivní

Ochranná funkce je tou nejzákladnější a zároveň nejstarší funkcí. Myslí se jí řešení situací, které již vznikly, tj. jedinec, či sociální skupina se ocitli ve znevýhodněném vztahu vůči ostatním členům společnosti. Takové řešení je v literatuře označováno jak tzv. ex post. Dle již několikrát citované knihy profesora Krebse (2010 str. 71): „*Plyne primárně z humanitní orientace společnosti, sekundárně z potřeby ochrany pracovní síly.*“

Funkce rozdělovací a přerozdělovací má svým způsobem určovat podílení se jednotlivců na ekonomických výsledcích a na bohatství společnosti. Ze zmiňovaných funkcí se řadí mezi ty nejsložitější, avšak patří také mezi ty nejvýznamnější (Krebs, 2010). Důležitý je ovšem i fakt, že se nejedná pouze o přerozdělování prostředků, ať už finančních či věcných, ale rozdělují se pomocí této funkce také příležitosti, které se občanům naskytují a snaží se samotné jednotlivce začlenit do společnosti (Duková, a další, 2013). V moderní době se kromě rozdělování můžeme setkat také s přerozdělováním, které se snaží znovu rozdělit to, co již bylo rozděleno trhem, ale nespravedlivě či nesprávně (Krebs, 2010).

Cílem homogenizační funkce je zmírnění a odstranění rozdílů mezi jednotlivci, a to z pohledu jejich životní situace. Snaží se tímto způsobem dosáhnout určité podobnosti a stejnorodosti při uspokojování potřeb, které se řadí mezi základní potřeby důležité pro život. Homogenizační funkce se řadí mezi novější funkce sociální politiky a je úzce spojena s funkcí přerozdělovací, jejímž cílem je také zmírňování určitých rozdílů v sociální společnosti (Krebs, 2010).

Stimulační funkce je jakýmsi motivátorem, jenž vede členy společnosti k určitému sociálnímu jednání. „Posláním stimulační funkce je obecně řečeno podporovat, podněcovat, vyvolávat žádoucí sociální jednání jednotlivců a sociálních skupin, jak v oblasti ekonomické, tak i mimo ni,“ píše ve své knize profesor Krebs (2010 str. 63). Předposlední ze zmíněných funkcí také ovlivňuje celkový prospěch společnosti, neboť má za důsledek výkonnost lidí a jejich produktivitu (Duková, a další, 2013).

Poslední funkcí, kterou nelze opomenout, je neméně důležitá funkce preventivní. Jak z jejího názvu vyplývá, snaží se předcházet nežádoucím situacím ve společnosti. Jejím úkolem je úplně nebo alespoň částečně zabránit vzniku těchto nepříznivých situací. Sociální politika pomocí této funkce vytváří různá opatření, díky nimž se odstraňují skutečnosti zabraňující začleňování občanů do společnosti (Krebs, 2010).

Prostřednictvím těchto funkcí plní sociální politika určité své cíle, z nichž nejzákladnější je vytvoření důstojných životních podmínek a stejných příležitostí pro všechny. Mezi hlavní cíle sociální politiky patří vytvoření tzv. blahobytu pro všechny občany státu, jímž se rozumí přijatelné podmínky ve vzdělávání, bydlení, životním stylu nebo například trávení volného času (Duková, a další, 2013).

1.2 Sociální zabezpečení

Počátky systému sociálního zabezpečení lze datovat do dob průmyslové revoluce, kdy se lidé přemisťovali do měst, mění způsob práce i životní styl. V důsledku toho narůstají určitá rizika pro člověka a zaniká primární ochrana jedince ze strany rodiny. Z důvodu práce v průmyslu, přibývalo úrazů, jež mohou mít za následek invaliditu, úmrtí, pozůstalost. Začal tedy vznikat systém jakési pomoci od státu v případě nastání těchto sociálních událostí. Sociální událost lze vysvětlit jako životní situaci, kterou není člověk schopen vyřešit svými vlastními prostředky a silami. Za tyto události lze považovat: stáří, mateřství, nemoc, invaliditu apod. Sociální zabezpečení je tedy určitý soubor institucí, zařízení, opatření a norem, díky nimž dochází k předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí (Krebs, 2010).

1.2.1 Pojem sociální zabezpečení a jeho cíle

Pojem sociální zabezpečení je vcelku novou záležitostí, neboť jeho vznik sahá do 20. století. Před vznikem tohoto nového pojmu bylo využíváno označení tzv. chudinská péče, která byla dříve záležitostí spíš soukromých institucí, jakými byly například církve, obce a dobrovolné spolky. Až v pozdější době přechází tato odpovědnost v péči o chudou část obyvatelstva na stát. Spojení slov sociální a bezpečí bylo poprvé použito v 1. polovině 19. století generálem Simonem Bolivarem y Ponte při příležitosti probíhajících reforem v Mexiku, který použil výraz sociální bezpečnost (ze španělského seguridad social) (Kahoun, 2009).

Sociální zabezpečení lze opět chápat v několika pojetích. Vojtěch Krebs ve své knize (2010 str. 17) říká: „Sociální zabezpečení můžeme vnímat i jako soubor opatření formujících solidaritu s lidmi, kteří čelí (hrozbě) nedostatku příjmů (tj. příjmů z placené práce) nebo se nacházejí v situaci, jež vyžaduje mimořádné výdaje.“ Opět se tedy v této definici setkáváme s určitým systémem, který je provozován státem na podporu řešení nastalých situací, jež jsou doprovázeny například ztrátou příjmu. Opět se tedy v této definici setkáváme s určitou životní situací, jež může být doprovázena ztrátou příjmu.

Cílem sociálního zabezpečení je jakási pomoc ze strany státu pro obyvatele při řešení nastalých sociálních událostí. K těm nejdůležitějším cílům patří „regulace odpovědnosti osob za jejich budoucnost“ (Kahoun, 2009 str. 26), jež je řešena pojistnými systémy a vychází z již zmíněného principu sociální politiky, a to ze subsidiarity. Na základě tohoto principu si tedy člověk musí pomoci nejprve sám, poté požádat svou rodinu a až v případě, že není schopen takto nastalou situaci řešit, se obrátí na stát. Druhým důležitým cílem, jenž plní sociální zabezpečení, je míra a forma sociální solidarity. Řešenou otázkou je v tomto případě povinnost a nepovinnost odvádění peněz prostřednictvím daní. Posledním cílem, který ve své práci zmíním, je neméně podstatná ochrana sociálních práv a její prosazování. Tato ochrana vychází zejména ze Všeobecné deklarace lidských práv (Kahoun, 2009 str. 26).

1.2.2 Systém a jeho fungování

Systém sociálního zabezpečení na území různých států se liší v závislosti na několika faktorech. Tyto faktory budou blíže specifikovány v podkapitole 1.2.4 s názvem Faktory ovlivňující sociální zabezpečení. Ve své podstatě jsou ale systémy něčím podobné. Jsou totiž reakcí na základní sociální situace, jichž máme vymezeno osm:

- nemoc
- nezaměstnanost
- invalidita
- pracovní úraz, nemoc z povolání
- stáří
- těhotenství a mateřství
- péče o dítě
- úmrtí živitele.

Prvním vymezením těchto sociálních událostí byla úmluva ‚*Mezinárodní organizace práce č. 102 z roku 1952*‘ (Kahoun, 2009).

Systém sociálního zabezpečení bývá zpravidla rozdělen na několik částí, takzvané subsystemy nebo také pilíře. První částí je systém sociálního pojištění. V případě tohoto pilíře sociálního zabezpečení se opět dostáváme k zásadním principům, neboť zde důležitou roli hraje solidarita. Jedinec je zde povinen do systému pravidelně přispívat, čímž se pojišťuje pro případ nastání některé ze situací, jenž bude vyžadovat pojistné plnění. Účast v tomto systému je zpravidla povinná, což je základní rozdíl od pojištění komerčního (Chvátalová, 2012). Pro sociální pojištění je dále charakteristický zákonem stanovený okruh osob, které jsou povinny být pojištěny, nebo například sociální události, jež jsou pojištěním pokryty (Kahoun, 2009).

Druhou částí systému je sociální zaopatření, jež zajišťuje obyvatelstvo v případech stanovených zákonem. V České republice se s tímto subsystemem setkáváme ve formě státní sociální podpory, v rámci které jsou poskytovány dávky ze státního rozpočtu. Z toho vyplývá, že nárok na dávky státní sociální podpory není vázán na předchozí příspěvky do systému, nicméně vychází ze zákona (Chvátalová, 2012). Jelikož se jedná o část sociálního zabezpečení, která se věnuje především

rodinám s dětmi, budu ji blíže specifikovat v kapitolách o sociálním zabezpečení v jednotlivých zemích.

Třetí a poslední součástí systému je sociální péče, nebo také pomoc. Tento systém je specifický způsobem nároku na dávky. Zatímco předchozí dva subsystémy se opíraly o zákony, ve kterých jsou jasně stanovené podmínky nároku, na dávky sociální pomoci vzniká nárok až po úředním rozhodnutí. Hodnotí se tak jedinec individuálně a v závislosti na tomto hodnocení je přidělen nárok na dávku a specifikována závažnost dané situace. Poskytují se zde nejen dávky peněžité, ale také věcné, součástí systému jsou také sociální služby. Sociální péče je hrazena vícezdrojově, tedy nejen ze státního rozpočtu, ale také ze sponzorských darů, rozpočtů obcí, nebo přímých úhrad klientů využívajících dávek, popř. služeb ze systému sociální pomoci (Chvátalová, 2012).

1.2.3 Formy financování

Nedílnou součástí každého systému je také jeho financování. Nejinak je tomu u sociálního zabezpečení, proto se následující kapitola bude zabývat několika formami financování.

Některé části sociální ochrany jsou financovány přímo z rozpočtu státu, některé však formou pojistného. Pro bezproblémový a správný průběh financování z pojistného je nezbytné ovládat nejen znalosti z oblasti sociální politiky, ale také zejména z oblasti práva i matematiky. Obecně jsou v souvislosti s financováním sociálního pojištění uváděny hned dva typy financování:

- průběžné financování PAYG a
- fondové financování.

Oba dva způsoby financování mají své výhody a nevýhody. V praxi se můžeme setkat s kombinací obou forem.

Průběžné financování, nazývané také anglickým názvem *pay as you go*, je založeno na principu průběžného odvádění prostředků od osob, které nyní do systému přispívají, k osobám, které ze systému nyní čerpají. Výhodou daného systému je nesporně to, že nepodléhá inflaci, ani nemůže být nějakým způsobem zneužit

k vlastnímu prospěchu (Chvátalová, 2012). Průběžné financování je často charakterizováno jako způsob založený „na mezigenerační solidaritě“ (Kahoun, 2009 str. 92), čímž se dostáváme k záporným stránkám systému. Jednou z těch nejzásadnějších je určitě hlavní demografický problém současnosti, kterým je stárnutí populace. V důsledku toho se systém může dostat do situace, kdy velké množství osob, které jsou v pozici těch, kteří čerpají, ale zároveň nebude dostatek osob, které budou odvádět do systému své finanční prostředky.

Fondové financování, jak z názvu vyplývá, funguje na základě shromažďování finančních prostředků na účtech. Tyto prostředky jsou na účtech ukládány a případně zhodnocovány až do doby, kdy vznikne pojištěnci nárok na výplatu dávek. S fondovým, nebo také kapitálovým, financováním se v současnosti můžeme setkat například v doplňkových důchodových systémech České republiky. Výhodou uvedené typu financování je nezávislost na demografickém vývoji. Prostředky ukládané na účtech mohou být také zhodnocovány. Naopak velkou nevýhodou je reakce na inflaci a ekonomické změny (Chvátalová, 2012) Kniha pana Kahouna (2009 str. 94) pak uvádí jako výhody „pozitivní vliv na trh práce a kapitálové trhy.“ Nevýhodu zde autor skýtá například v nákladném provozu a zavedení systému financování.

1.2.4 Faktory ovlivňující sociální zabezpečení

Jak již bylo několikrát zmíněno v předchozích kapitolách, na podobu systému sociálního zabezpečení v jednotlivých zemích působí řada faktorů. Tyto faktory jsou podmíněny různými situacemi, jež mohou na daném území a v daném čase vzniknout.

Jednotlivé faktory se vzájemně ovlivňují, propojují, působí společně a dávají jakýsi nástin podoby soustavy sociálního zabezpečení. Základními faktory ovlivňujícími oblast sociálního zabezpečení jsou faktory ekonomické, politicko-společenské a v neposlední řadě demografické (Krebs, 2010).

Ekonomické faktory jsou určité změny v ekonomice, které se dějí neustále, a které nemůžeme zastavit. Sociální zabezpečení musí na tyto změny reagovat určitým způsobem. Zásadním faktorem z oblasti ekonomie je bezesporu inflace. Ta ovlivňuje cenovou hladinu a tím i životní náklady jednotlivců. Významně působí na částky životního a existenčního minima, jež jsou důležité pro některé druhy dávek. Vláda tedy

používá takzvanou valorizaci, pomocí níž reaguje změnou výše dávek na změnu cen. Neméně důležitým faktorem z ekonomické oblasti je míra nezaměstnanosti. Nezaměstnanost zásadně ovlivňuje důchodové i nemocenské pojištění. Často diskutovaným tématem poslední doby je rovnost pracovních příležitostí pro muže a ženy a pro osoby ve vyšším věku. Tyto aspekty se také řadí do kategorie ekonomických faktorů a svým působením ovlivňují sociální zabezpečení (Krebs, 2010).

Sociální sféra je významně ovlivňována také společensko-politickými faktory, které působí na území všech států. Nejzásadnějším faktorem je zde historický a politický vývoj v dané zemi, který významně ovlivnil nejen oblast sociálního zabezpečení. Právě přes sociální zabezpečení se politici snažili dříve prosazovat své názory a ideje. I v současné době jsou změny v soustavě sociálního zabezpečení jedním z hlavních témat politických kampaní. Zejména změny v oblasti důchodového zabezpečení jsou pro voliče mnohdy tím hlavním faktorem pro volbu preferované politické strany. Na příkladu České republiky lze jednoznačně ukázat, že sociálně politické faktory nepůsobí pouze na národní úrovni, ale sociální oblast je ovlivňována také faktory z mezinárodní sféry. Zásadní pro Českou republiku byl i vstup do Evropské unie, který s sebou nesl změny i v sociálním zabezpečení (Krebs, 2010).

Demografický vliv je v poslední době velice diskutovaným tématem. Diskuze se vedou také o postupném stárnutí obyvatelstva, a to v důsledku nízké porodnosti a vysoké naděje dožití. Na demografický vývoj se musí pamatovat i v případě nových opatření a změn, neboť z dlouhodobého hlediska se může ukázat, že tato opatření nelze naplnit. Tématem této práce je jeden ze zásadních demografických faktorů, a to porodnost. V současné demografické situaci dochází k právě zmíněnému trendu, který má za následek pokles počtu narozených dětí. Populace nám takzvaně stárne, lidé se dožívají vyššího věku. To ale může být problém například v případě průběžném financování systému, u kterého, jak bylo řečeno výše, může dojít k nedostatku osob, které budou do systému přispívat. Naopak přibude osob, které ze systému čerpají. Jak uvádí profesor Krebs (2010), významný vliv s sebou nese i zvyšující se počet osob, které žijí sami. *„Soužití starých občanů významně napomáhá zmírnit důsledky stárání, projevující se poklesem příjmů tím, že v rámci těchto domácností dochází k přerozdělování individuálních příjmů ve prospěch osob s nižšími příjmy (což jsou převážně ženy),“* takto hodnotí problém osamělých osob Vojtěch Krebs (2010 str. 183).

Jakmile dojde k úmrtí jednoho z partnerů žijících v jedné domácnosti, zanikají tyto výhody a pro jednotlivce může být nastalá životní situace příliš těžká. V důsledku toho se zvyšuje potřeba sociální pomoci pro tyto osamělé osoby. Při koncepci sociálního zabezpečení je tedy nutno sledovat všechny základní demografické ukazatele, jakými jsou porodnost, úmrtnost, naděje dožití, ale i například rozvodovost. Neméně důležitá je i úroveň zdravotního stavu obyvatel, která může mít za následek nejen dlouhodobý nepříznivý zdravotní stav, invaliditu, ale v nejhorším případě i úmrtí (Krebs, 2010).

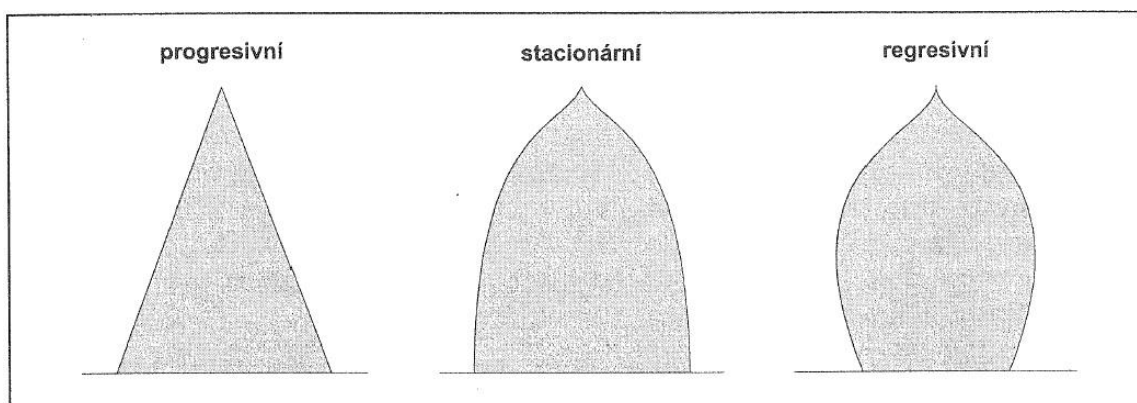
1.3 Demografické pojmy související se sociální politikou

Problematika demografického vývoje již byla nastíněna výše. Následující kapitola více přiblíží důležité pojmy právě z oblasti demografického zkoumání. Stěžejním tématem budou porodnost a plodnost a jejich míry a charakteristiky, nicméně jedním z témat bude i demografická struktura populace.

1.3.1 Demografická struktura

Základním aspektem pro zkoumání demografické struktury obyvatelstva je dokončený věk, tedy věk, který osoba oslavila při svých posledních narozeninách. Rozdělení obyvatelstva na základě věku lze sledovat graficky, pomocí takzvaného demografického stromu života, nebo také věkové pyramidy. Takto znázorněné věkové složení může být rozděleno podle jednotek věku, nebo častějším způsobem bývá rozdělení do pětiletých věkových intervalů. Kromě rozdělení populace dle věku lze sledovat také podíly osob v biologických a ekonomických generacích. Pomocí biologických generací lze obyvatelstvo zařadit do tří skupin, a to do generace dětské, rodičovské a prarodičovské, přičemž stěžejním aspektem pro zařazení do určité skupiny je věk. Dle ekonomických generací rozdělujeme populaci do předproduktivních, produktivních a poproduktivních. Pro zkoumání plodnosti bude stěžejní biologická generace rodičovská, kdy se jedná o osoby, v případě plodnosti konkrétně ženy, ve věku od 15 do 49 let. Dle zastoupení jednotlivých biologických generací se rozlišují tři druhy populace (viz obr. 1) (Langhamrová, a další, 2008).

Obrázek 1 – Základní populační typy

Zdroj: F. Koschin, Demografie poprvé, Praha, VŠE, 2000.

Typ populace označovaný jako progresivní je charakteristický převažující populací dětí nad prarodiči, roste počet narozených a převažují mladí lidé. Regresivní populace naopak zahrnuje více osob ve věku prarodičů než dětí. Tento typ populace je charakteristický také pro Českou republiku, základním rysem je klesající porodnost. Třetím typem je populace stacionární, kdy je zastoupení prarodičů a dětí zhruba na stejné úrovni (Koschin, 2005).

„Věková skladba obyvatelstva patří k nejdůležitějším demografickým strukturám. Zároveň nám předurčuje budoucí demografický vývoj,“ (Langhamrová, a další, 2008 str. 25). Demografická struktura je specifická na různých územích a lze z ní vyčíst, zda v populaci převládají muži či ženy, nebo například, zda je populace zastoupena více staršími lidmi nebo mladšími. Věkovému složení obyvatel ve sledovaných zemích se dále bude věnovat kapitola číslo tři.

1.3.2 Obecné míry porodnosti a plodnosti

Mezi základní demografické ukazatele řadíme také plodnost a porodnost. Porodnost nebo také obecná míra porodnosti znázorňuje: *„kolik dětí se narodí v příslušném roce na 1 000 obyvatel středního stavu,“* (Langhamrová, a další, 2008 str. 27). Obecná míra porodnosti je označována jako nejjednodušší charakteristika procesu reprodukce (Koschin, 2005). Pro výpočet míry porodnosti je nutno znát počet živě narozených a střední stav obyvatel v daném časovém období. Vzorec pak vypadá

následovně:

$$n_t = \frac{N_t^{(\text{živě})}}{S_t}. \quad (1)$$

Vzorec udává, kolik živě narozených připadá na střední stav obyvatel v dané populaci za určité časové období. Pokud mi tedy míra porodnosti vypočítaná dle vzorce číslo jedny vyšla 10, přesněji tedy 10 ‰, znamená to, že na každých tisíc obyvatel středního stavu se ročně narodí 10 dětí. Dle dat z Demografické ročenky Českého statistického úřadu za rok 2013 (ČSÚ, 2014) byla míra porodnosti v České republice v roce 2013 na úrovni 10,2 ‰. Vývoj porodnosti byl v historii velice podobný i vývoji měr úmrtnosti. Za posledních 150 let však úroveň poklesla a pohybuje se okolo zmiňovaných 10 ‰ (Koschin, 2005).

Mnohem používanějším a korektnějším ukazatelem je míra plodnosti. Ta se od míry porodnosti liší zahrnutím pouze určité části populaci, jež je narozením dětí ovlivněna. Konkrétně se tedy jedná o ženy v takzvaném plodivém věku. Jedná se zpravidla o ženy ve věku od 15 do 49 let. Obecná míra plodnosti je také označována jako fertilita a vzorec pro její výpočet vypadá takto:

$$f_t = \frac{N_t^{(\text{živě})}}{\bar{F}_t}. \quad (2)$$

Přičemž $\bar{F}_t$ zde představuje právě počet žen spadajících do věkového intervalu 15–49. Úroveň plodnosti v České republice je trvale pod hranicí, která je potřebná pro zachování populace. V důsledku toho dochází opět k nepříznivým dopadům z hlediska stárnutí populace. V závislosti na zkoumání porodnosti a plodnosti lze také konstatovat, že dochází k odkládání mateřství, tedy že průměrný věk matky při narození prvního dítěte se stále zvyšuje (Langhamrová, a další, 2008).

1.3.3 Úhrnná plodnost

Protože obecné míry nám neukazují úplně nezavádějící údaje, konstruuji se také charakteristiky, které nezávisí na věkovém složení v dané populaci. Touto charakteristikou může být úhrnná plodnost, která udává „*průměrný počet dětí, které by se narodily jedné ženě při dané neměnné plodnosti a nulové úmrtnosti do 50 let,*“ (Koschin, 2005 str. 63). Takto je úhrnná plodnost definována, pokud uvažujeme, že úmrtnost je v dané populaci nulová až do 50 let věku. Ukazatel úhrnné plodnosti lze vypočítat dle následujícího vzorce:

$$u_f = \sum_{x=15}^{49} f_x . \quad (3)$$

Nutno však zdůraznit, že „*úhrnná plodnost je charakteristikou momentální plodnosti a nic neříká o tom, kolik dětí se v průměru narodí jedné ženě ze současné populace, neříká nic o budoucnosti,*“ (Koschin, 2005 str. 63). Pro hodnocení vývoje plodnosti je nutné si uvědomit, že reprodukce je ovlivněna velkým množstvím faktorů a změn vyvíjejících se ve společnosti. Těmito změnami mohou být modernizace ve zdravotnictví, antikoncepce, nebo například potraty. Velký vliv s sebou nese také celkový vývoj dané společnosti, ať už z hlediska kulturního, strukturálního nebo sociálního (Koschin, 2005).

2. Sociální zabezpečení ve vybraných zemích

Sociální systém jako pojem byl už vysvětlen v předchozích kapitolách, kapitola číslo dva se však bude věnovat přiblížení fungování systému v jednotlivých zemích, konkrétně pak v České republice, Velké Británii a Švýcarsku. Kapitola by měla nastínit funkčnost sociální politiky daných států a vysvětlit, jakým způsobem jsou v jednotlivých státech podporovány zejména rodiny s dětmi.

2.1 Sociální zabezpečení v České republice

V České republice se setkáváme s již zmiňovaným tří-pilířovým systémem, jehož jednotlivé části se od sebe vzájemně liší, a to zejména formou financování, druhem dávek, způsobem organizace a v neposlední řadě z hlediska sociálních situací, které řeší. Třemi základními pilíři jsou Sociální pojištění, Státní sociální podpora a Sociální pomoc. V rámci rodinných dávek se kapitola zabývá pouze vybranými dávkami pro rodiny s dětmi, tudíž se nevěnuje poslednímu pilíři sociálního zabezpečení, Sociální pomoci.

2.1.1 Sociální pojištění

První subsystém tvoří sociální pojištění, jenž řeší jak krátkodobé situace, tak i ty dlouhodobějšího charakteru. Systém se snaží zabezpečit občany prostřednictvím pojištění se pro případ nastání některé ze sociálních událostí. Jinak řečeno obyvatelstvo přispívá do systému, aby později mohlo čerpat. Sociální pojištění zabezpečuje občany pro případ stáří, invalidity, nemoci, ošetřování člena domácnosti, těhotenství, ovdovění a osíření, ztráty zaměstnání, pracovního úrazu nebo například nařízení karantény. Financování je prováděno především z pojistného, které odvádí zaměstnanci i zaměstnavatelé podle přesně stanovených pravidel. „*Sociální pojištění je nejvhodnější způsob zajištění sociálních potřeb občanů v případech, kdy se jedná o sociální událost související se ztrátou příjmu z výdělečné činnosti v důsledku situace, kterou může občan předvídat a připravit se na ni.*“ Takto definuje sociální pojištění ve své knize (2009 str. 89) docent Kahoun.

Do sociálního zabezpečení je zahrnuto pojištění důchodové, nemocenské

a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Důležitou částí pro analýzu vlivu sociálních dávek na porodnost v České republice budou bezesporu dávky v mateřství a pro rodiny s dětmi, jež jsou součástí nemocenského pojištění. Z prvního pilíře se jedná konkrétně o tyto dávky:

- peněžitá pomoc v mateřství
- vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství
- ošetřovné.

Pro úplnost je nutno doplnit, že mezi dávky nemocenského pojištění spadá i nejzákladnější dávka, tedy nemocenské. Blíže však budou specifikovány pouze dávky rodinné, které svým způsobem mohou ovlivňovat vývoj porodnosti na daném území. Při určování výše vyplacených dávek se přihlíží ke třem redukčním hranicím, podle nichž je vypočítán denní vyměřovací základ, ten je základem pro výpočet samotné dávky.

Peněžitá pomoc v mateřství je určena těhotným ženám připravujícím se na péči o dítě a ženám pečujícím o dítě. Pro získání nároku na dávku je nutno splnit podmínky související s dobou pojištění. Existuje také takzvaná ochranná lhůta, která je určena pro ženy, kterým skončil pracovní poměr v průběhu jejich těhotenství. Podpůrčí doba, tedy doba, po kterou dávka náleží, trvá 28 týdnů, v případě vícečetného porodu 37 týdnů. Výše peněžité pomoci v mateřství tvoří 70% denního vyměřovacího základu.¹

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství je dávka určená pro ženy, které byly z důvodu těhotenství převedeny na jinou, hůře placenou, práci. Její příjem tedy nedosahuje takové výše, jako před převedením. Dávka se vyplácí za dny, kdy trvalo toto převedení a její výše je rozdílem mezi denním vyměřovacím základem ke dni převedení a průměrem započitatelných příjmů za kalendářní den.²

Poslední zmíněnou dávku, kterou lze zařadit mezi dávky poskytované rodinám s dětmi v rámci prvního pilíře sociálního zabezpečení, je ošetřovné. To slouží pro náhradu ušlého příjmu v případě nutnosti pečovat o nemocného člena domácnosti, nemocné dítě, nebo zdravé dítě, které je mladší 10 let. Dávka může být vyplácena

¹ podle § 32 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, v platném znění (ve znění pozdějších předpisů)

² podle § 42 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, v platném znění (ve znění pozdějších předpisů)

nejdéle po dobu 9 kalendářních měsíců. U této dávky je také definována osamělost. U osamělého zaměstnance může být tato podpůrná doba až 16 kalendářních dnů.³

2.1.2 Státní sociální podpora

Druhý pilíř je považován za systém pro podporu zejména rodin s dětmi. Pomáhá obyvatelům s dorovnáním příjmů v případě péče o dítě. Jak uvádí docent Kahoun (2009), velkou roli zde hraje solidarita, konkrétně pak od rodin bez dětí k rodinám s dětmi. Druhým směrem lidské solidarity může být i solidarita osob s vyššími příjmy s osobami s nízkým příjmem. Financování je prováděno především ze státního rozpočtu.

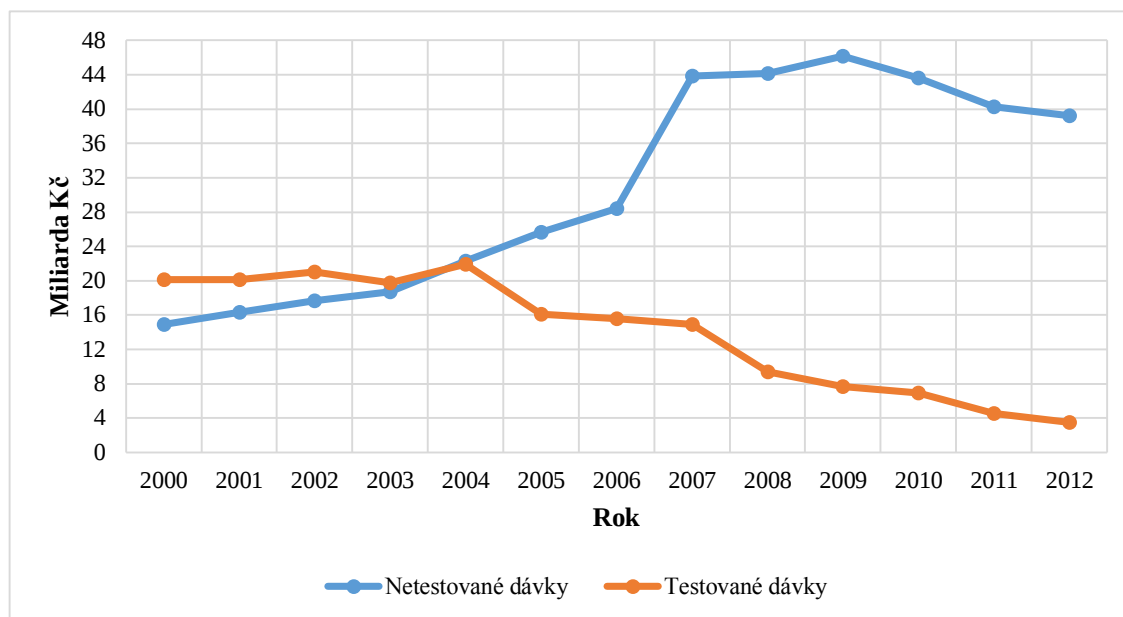
V systému státní sociální podpory jsou obsaženy dva typy dávek:

- testované a
- netestované,

přičemž klíčovým hlediskem je závislost, příp. nezávislost, na výši příjmu. U dávek testovaných náleží dávka pouze těm, kteří nepřekročí určenou hranici výše příjmu. Mezi dávky testované patří příspěvek na bydlení, přídavek na dítě a porodné. Netestované dávky jsou ty, které jsou nezávislé na příjmu, tedy nárok na dávku od příjmu není odvozen. Dávkami netestovanými jsou rodičovský příspěvek a pohřebné. Kontaktním místem pro sběr žádostí o dávky Státní sociální podpory je Úřad práce a jeho krajské pobočky (MPSV, 2015).

³ podle § 39 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, v platném znění (ve znění pozdějších předpisů)

Graf 1 – Vývoj testovaných a netestovaných dávek určených pro rodiny v České republice v letech 2000–2012 (v mld. Kč)

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

Vývoj těchto zmíněných dávek rozdělujících se na ty, které podléhají výši příjmu a ty, které na ní nezávisí, je zobrazen výše (viz Graf 1). Z grafu jasně vyplývá, že zásadním rokem v průběhu sledovaného období je bezesporu rok 2004. Od této doby se vývoj testovaných dávek značně změnil a to ve prospěch vývoje dávek netestovaných, jejichž trend je po celé sledované období převážně stoupající. Ve zmíněném roce 2004 dosáhla výplata testovaných dávek pro rodiny svého maxima, poté však dochází k značnému poklesu a klesající trend pokračuje po celé sledované období. Právě v roce 2004 došlo k novele zákona o státní sociální podpoře, v rámci níž došlo například k definování celodenní osobní a řádné péče o dítě do věku 4 let a k dalším zásadním změnám týkajícím se dávek státní sociální podpory. Právě změna nároku na výplatu rodičovského příspěvku zapříčinila zhruba 30 % nárůst výdajů na výplatu těchto dávek. Nejvíce prostředků se vydává na přídavek na dítě, konkrétně v roce 2004 to bylo 36 % celkových výdajů na dávky (Ettlerová, 2006). K důležité změně došlo také v organizaci státní sociální podpory, kde se zastřešující organizací stal Úřad práce ČR a výplatu a organizaci začaly zajišťovat krajské pobočky ÚP (Kepková, 2004). Na vývoj testovaných dávek má bezesporu vliv také vývoj životního minima, které je stěžejní pro

stanovení nároku na dávku. Z dlouhodobého hlediska životní minimum⁴ roste a je vládou upravováno v závislosti na více aspektech.

Rodičovský příspěvek je dávka navazující na peněžitou pomoc v mateřství. Pro splnění nároku na tuto dávku je nutná celodenní a řádná péče o dítě do 4 let věku, přičemž je přesně stanoveno, po jakou dobu může dítě navštěvovat zařízení pro děti, jakými jsou například jesle. Další podmínkou je, že dítě je nejmladší v rodině. Podmínky jsou přesně vymezeny v Zákoně o státní sociální podpoře. Rodičovský příspěvek lze pobírat maximálně do 4 let věku dítě a do vyčerpání celkové částky, která činí 220 000 Kč. Výše vyplaceného příspěvku měsíčně může být rodičem volena, avšak za splnění určitých podmínek.⁵

Přídavek na dítě, jako druhá dávka pro rodiny s dětmi v rámci Státní sociální podpory, je dávkou určenou nezaopatřenému dítěti. Jedná se o dávku testovanou, tedy závislou na výši příjmu v rodině. „*Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40.*“ (dle § 17 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (ve znění pozdějších předpisů)) Výše přídavku se pak odvíjí od věku dítěte, jemuž příspěvek náleží. Konkrétně činí 500 Kč do 6 let věku, 610 Kč od 6 do 15 let věku a od 15 do 26 let 700 Kč.⁶

Porodné je dávka jednorázová, opět závislá na výši příjmů rodiny. Nárok na porodné vzniká dnem porodu a to právě ženě, která dítě porodila. Podmínkou je, že se jedná o její první nebo druhé živě narozené dítě, v případě vícečetného porodu její první děti. Nárok na dávku nevzniká v případě, že ženě vznikl již dvakrát před porodem nárok na porodné, například pokud se jí již jedno živé dítě narodilo a převzala dítě do jednoho roku do náhradní péče. Dávku může pobírat i otec dítěte, a to v případě smrti matky dítěte.⁷ Na porodné mají nárok také osoby, které převzaly do trvalé péče dítě

⁴ Minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb (podle § 1 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění (ve znění pozdějších předpisů))

⁵ podle § 30 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (ve znění pozdějších předpisů)

⁶ dle § 18 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (ve znění pozdějších předpisů)

⁷ podle § 44 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (ve znění pozdějších předpisů)

do 1 roku. Opět je zde podmínka testování příjmu rodiny.⁸

Právě porodné bývá často diskutovaným tématem, zejména v předvolebním období. Do roku 2014 se porodné vyplácelo pouze na první živě narozené dítě, v případě vícečetného porodu na první dvě živě narozené děti. Od 1. 1. 2015 došlo k zásadní změně a porodné se nyní vyplácí na první dvě živě narozené děti.

2.2 Sociální zabezpečení ve Velké Británii

Sociální ochrana ve Velké Británii je rozdělena na čtyři základní části:

- Department of Health
- Her Majesty's Revenue & Customs
- Department for Business, Innovation and Skills
- Department for Work and Pension.

U prvního oddělení již z názvu vypovídá, že cílem prvního pilíře je péče o zdraví občanů a zdravý životní styl. V rámci tohoto systému je poskytována univerzální zdravotní péče. Druhá složka sociálního systému, tedy Her Majesty's Revenue & Customs, zahrnuje národní pojištění, upravuje slevy na dani a příspěvky na děti. Třetí pilíř, nazývaný Department for Business, Innovation and Skills, zastřešuje dávky v nemoci, státní mateřskou a otcovskou dávku, nebo také dávku při adopci. Poslední a největší složkou sociálního zabezpečení Velké Británie je Department for Work and Pension, který se zabývá zaměstnaností, penzemi, nebo také ochranou zdraví při práci. Department for Work and Pension je dále zodpovědně za plnění stanovených cílů týkajících se sociálních reforem (MISSOC, 2014).

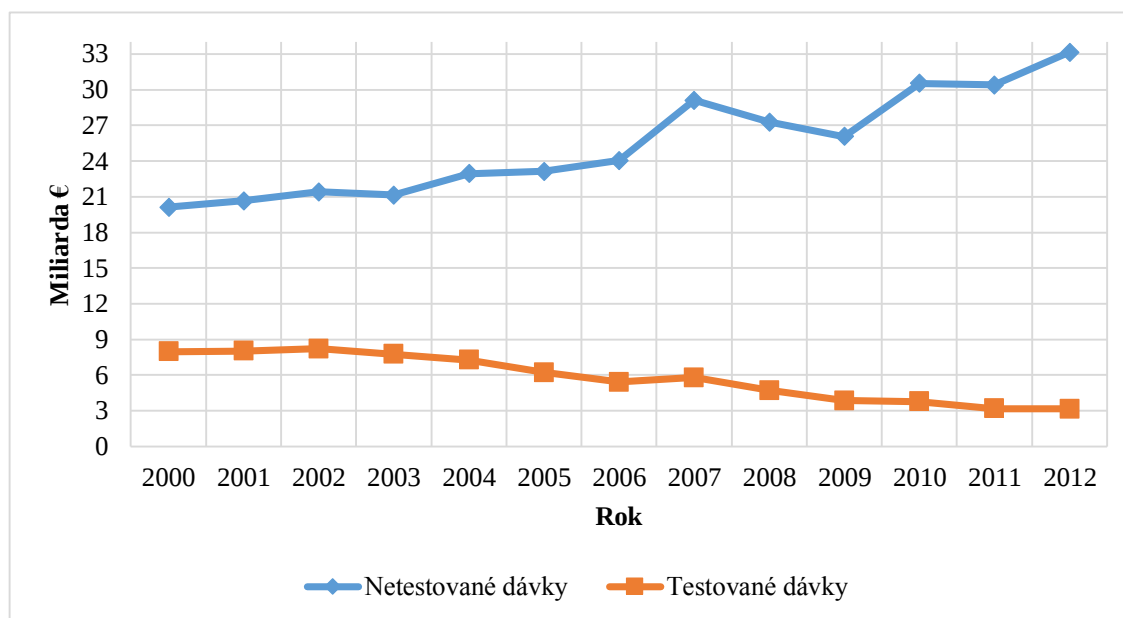
Dávky sociálního systému Velké Británie se dělí na příspěvkové a nepříspěvkové, přičemž příspěvkové jsou hrazeny z národního pojištění (National Insurance Fund). Pojistné na toto pojištění platí většina zaměstnanců a zaměstnavatelů a odvádí se v závislosti na příjmu. Mezi takto hrazené dávky patří například mateřská. Platby občanům, které jsou označovány za nepříspěvkové, jsou hrazeny převážně z daní a závisí na konkrétních okolnostech. Dávky v rámci sociální pomoci, jakou je

⁸ dle § 45 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (ve znění pozdějších předpisů)

i příspěvek na bydlení, jsou také financovány z daní a považují se za ochrannou sociální síť (MISSOC, 2014).

Pro porovnání s vývojem v České republice je na grafu níže vyobrazen vývoj dávek závislých a nezávislých na příjmu rodiny ve Velké Británii (viz Graf 2). Oproti České republice zde nejsou pozorovány tak vysoké nárůsty, či poklesy. Jediným výkyvem v časové řadě je nárůst mezi lety 2006 a 2007, poté jejich následný pokles a opětovný růst. Tento odklon od trendu může být způsoben několika různými aspekty.

Graf 2 - Vývoj testovaných a netestovaných dávek pro oblast Rodina a děti ve Velké Británii v letech 2000–2012 (mld. €)

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

V rámci HM Revenue & Customs jsou poskytována daňová zvýhodnění a dávky pro rodiny s nezaopatřenými dětmi a osoby z nízkopříjmových skupin. Mezi tato zvýhodnění patří Příspěvek na dítě (Child Benefit) a Pěstounský příspěvek (Guardian's Allowance). Nárok na příspěvek na dítě má vždy pouze jedna osoba, která je zodpovědná za nezaopatřené dítě do 16 let. Guardian's Allowance je určena pro člověka, který si vezme do péče sirotka, tedy nezaopatřené dítě, jehož rodiče zemřeli. Pěstounem může být také člověk pečující o dítě, které jednoho z vlastních rodičů má, ten ale z nějakého důvodu není schopen se o své dítě postarat (MISSOC, 2014).

Zodpovědnost Department for Business, Innovations and Skills zahrnuje rozvoj legislativního rámce a politiky v souvislosti s mateřskou dovolenou a mateřskými dávkami. Výplatu mateřských dávek (Statutory maternity Pay, Statutory Paternity Pay, Statutory Adoption Pay) a nemocenské dávky (Statutory Sick Pay) zajišťují zaměstnavatelé. Statutory Maternity Leave, neboli mateřská dovolená, ve Velké Británii trvá 52 týdnů. Pokud matka nechce nastoupit na mateřskou dovolenou, musí být alespoň dva týdny po porodu s dítětem doma, v případě práce v továrně 4 týdny (GOV.UK, 2015).

Statutory Maternity Pay, tedy mateřská dávka, je vyplácena po dobu 39 týdnů a její výše činí 90% průměrného týdenního výdělku po prvních 6 týdnech. Dalších 33 týdnů je vyplácena částka £138,18 (cca 5 230 Kč)⁹ nebo 90% průměrného týdenního výdělku, přičemž přednost má vždy částka nižší (GOV.UK, 2015).

Kromě mateřské dovolené jsou dalšími dávkami pro rodiče s dětmi ve Velké Británii již zmiňovaný příspěvek na dítě (Child Benefit), nebo slevu na dani (Working Tax Credit), kterou lze uplatňovat po nástupu na mateřskou dovolenou. V případě, že těhotná žena nemá nárok na Statutory Maternity Pay, je jí vyplácena Maternity Allowance, což je dávka určená pro ženy, jež nedosáhnou na Státní mateřskou dávku. Doba výplaty Maternity Allowance je 26 týdnů a příspěvek může být vyplácen nejdříve 11 týdnů před plánovaným porodem. Výše příspěvku je stejná jako v druhé části Statutory Maternity Pay, tedy £138,18 (cca 5 230 Kč)⁹ nebo 90% průměrného týdenního výdělku po dobu až 39 týdnů (GOV.UK, 2015). Dále lze získat Sure Start Maternity Grant ve výši £500 (cca 18 940 Kč)⁹ v případě, že se matce narodilo její první dítě, v případě vícečetného porodu její první děti. Jedná se o jednorázovou platbu (GOV.UK, 2015).

Ve Velké Británii existuje také takzvaná otcovská dovolená, tedy Paternity Pay and Leave. Muži, jejichž partnerky porodily dítě, mají nárok na jeden nebo dva týdny dovolené. Nárok opět vzniká i v případě převzetí dítěte do péče adoptí a náhradním rodičovstvím. Additional Paternity Leave lze čerpat až po dobu 26 týdnů, a to v případě, že se partnerka vrátila do práce. Délka tedy závisí na druhu mateřské, kterou čerpá

⁹ V přepočtu dle denního směnného kurzu 22.3.2015 České národní banky. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/cs/index.html>

partnerka, matka dítěte. Na mateřské dovolené nemohou být oba rodiče, existují také pravidla, kdy tato dovolená může začít běžet. Během čerpání této otcovské dovolené je zaměstnavatel povinen držet svému zaměstnanci místo, aby se po ukončení péče o dítě mohl vrátit do práce tak, jako tomu bylo před nástupem na otcovskou dovolenou. Zaměstnanec má také právo na dovolenou, aby mohl svou těhotnou partnerku doprovodit na dvě předporodní schůzky. Výše otcovské dovolené a přídatné otcovské dovolené činí £139,58 (cca 5 290 Kč)⁹ nebo 90% průměrného týdenního výdělku. Opět se dává přednost částce, která je nižší (GOV.UK, 2015).

2.3 Sociální zabezpečení ve Švýcarsku

Organizace sociálního zabezpečení pro obyvatele ve Švýcarsku je svým způsobem podobná sociálnímu systému České republiky, neboť se také dělí na tři základní části. První z nich zastupuje Federal Office of Public Health, jenž spadá pod Ministerstvo vnitra (Federal Department (Ministry) of Home Affairs). Z názvu je zřejmé, že stěžejním úkolem tohoto úřadu bude péče o zdraví občanů. Federální úřad pro zdraví se dále dělí na dvě části. Pod první z nich se řadí dávky v nemoci a mateřské dávky, pod druhou poté nemoci a úrazy z povolání. Pojištění v nemoci lze rozdělit opět na dvě části, a to povinné pojištění zdravotní péče, jež musí mít každý občan, a nepovinný denní příspěvek na pojištění. Věcné dávky v mateřství jsou poskytovány v rámci nemocenského pojištění a nárok vyplývá ze zákona o tomto pojištění (MISSOC, 2014).

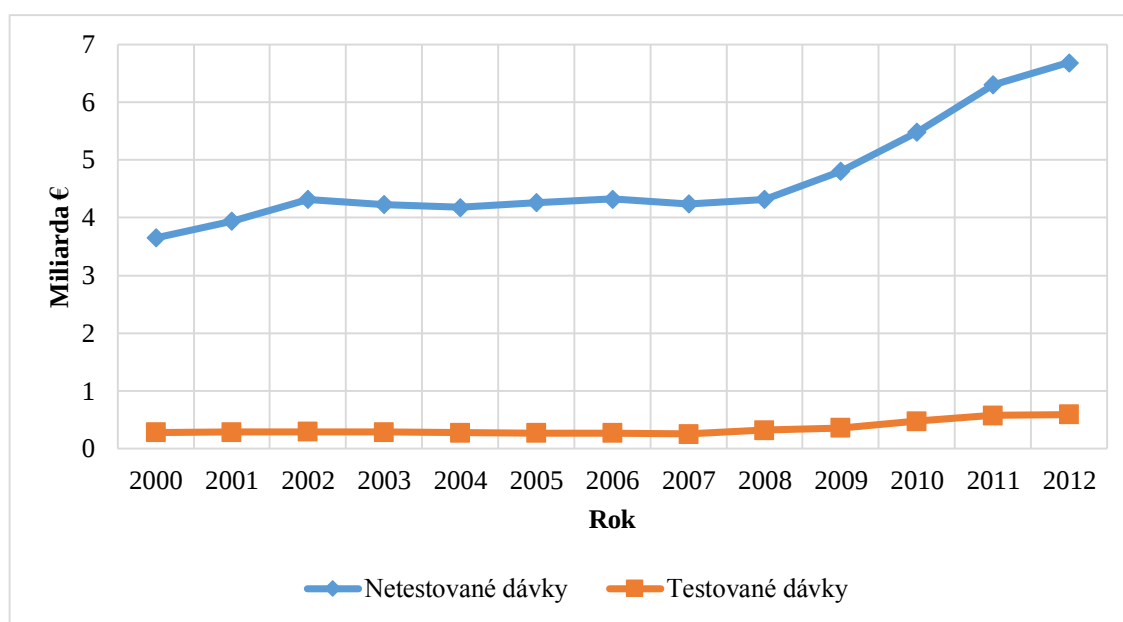
Na rozdíl od zmíněných věcných dávek, peněžní dávky v mateřství jsou vypláceny již v rámci jiné části sociálního systému, a to Federal Social Insurance Office. Pod tento rozsáhlý systém spadají kromě mateřských dávek také starobní, invalidní důchody a pozůstalostní důchody, nebo rodinné příspěvky (MISSOC, 2014).

Posledním pilířem sociálního systému Švýcarska je State Secretariat for Economic Affairs, tedy úřad zabývající se nezaměstnaností. Pod záštitou tohoto sekretariátu funguje například pojištění v nezaměstnanosti a jeho organizace je prováděna prostřednictvím regionálních zaměstnaneckých úřadů (MISSOC, 2014).

Maternity Allowance, neboli mateřský příspěvek je ve Švýcarsku vyplácen po dobu maximálně čtrnácti týdnů. Přičemž výše příspěvku činí 80% průměrného

denního příjmu před vznikem nároku. Je zde zároveň stanovena maximální výše příspěvku 196 CHF (cca 5 126 Kč)⁹ za jeden den. Mateřský příspěvek náleží ženě, která byla předcházejících 9 měsíců před porodem pojištěna, z toho alespoň 5 měsíců byla zaměstnána, nebo osobou samostatně výdělečně činnou, nebo byla zaměstnána ve firmě svého manžela. Příspěvky jsou pokryty z fondu, který se nazývá Fund for Compensation during Military Service (Swisslife, 2013).

Graf 3 - Vývoj testovaných a netestovaných dávek ve Švýcarsku v letech 2000–2012 (mld. €)

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

Graf 3, představující vývoj dávek závislých na příjmu a dávek nezávislých na příjmu ve Švýcarsku v letech 2000–2012, nevykazuje žádné vysoké odchylky či výkyvy ve vývoji, jako tomu bylo například při stejném zobrazení dávek ale v České republice. Z grafu je zřetelné, že testované dávky nejsou pro Švýcarsko nijak zvlášť významné, neboť tvoří opravdu malé procento vyplacených dávek pro rodiny s dětmi. Vývoj testovaných dávek se pohybuje na spodní hranici grafu a po celou dobu sledovaného období nepřekročí hranici 592 760 000 € (16,3 mld. Kč)⁹, které dosahuje v posledním sledovaném roce, tedy 2012. Částka je samozřejmě vysoká, ale v poměru s testovanými dávkami, které v témže roce dosahovaly výše přes 6,6 mld. €

(181,4 mld. Kč)⁹, se jedná o částku poměrně zanedbatelnou.

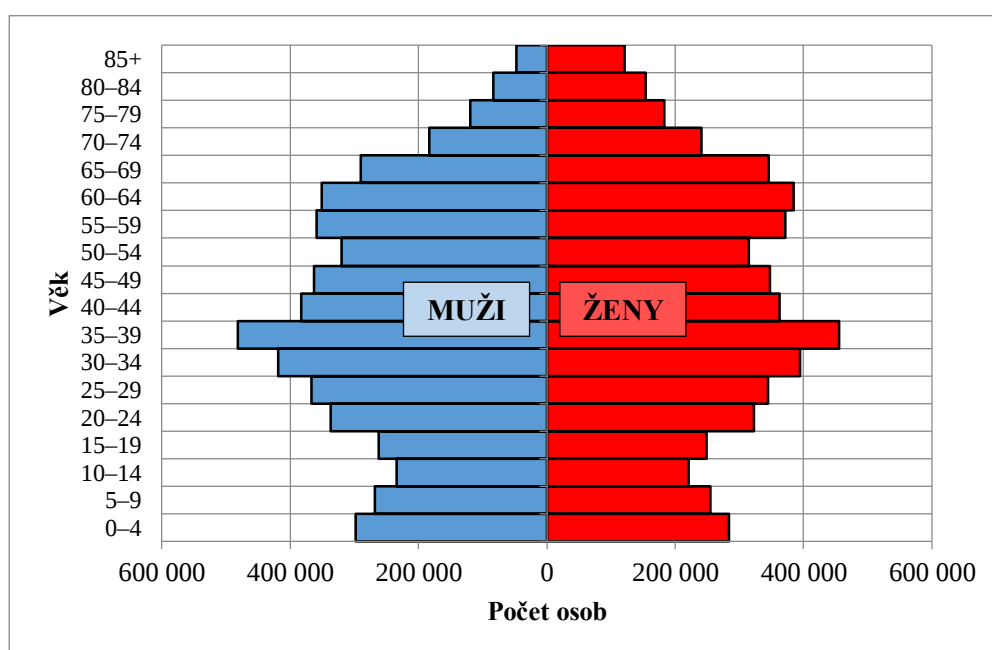
Family allowance, neboli příspěvek pro rodiny, je financován plně zaměstnavateli. Jedinou výjimku tvoří některé veřejné financování dávek pro pracovníky v zemědělství. Organizovány jsou prostřednictvím soukromých fondů, kantonů, nebo fondů zaměstnavatele (Swisslife, 2013).

3. Vývoj porodnosti a rodinných dávek ve vybraných zemích

3.1 Vývoj porodnosti a rodinných dávek v České republice

Vývoj porodnosti bezesporu souvisí s celou demografickou situací státu. Z dlouhodobého hlediska je zásadním problémem české populace stárnutí obyvatelstva současně s klesající porodností. Pro ilustraci demografického složení obyvatelstva je vyobrazena populace České republiky graficky (viz Graf 4).

Graf 4 - Demografická struktura České republiky v roce 2013

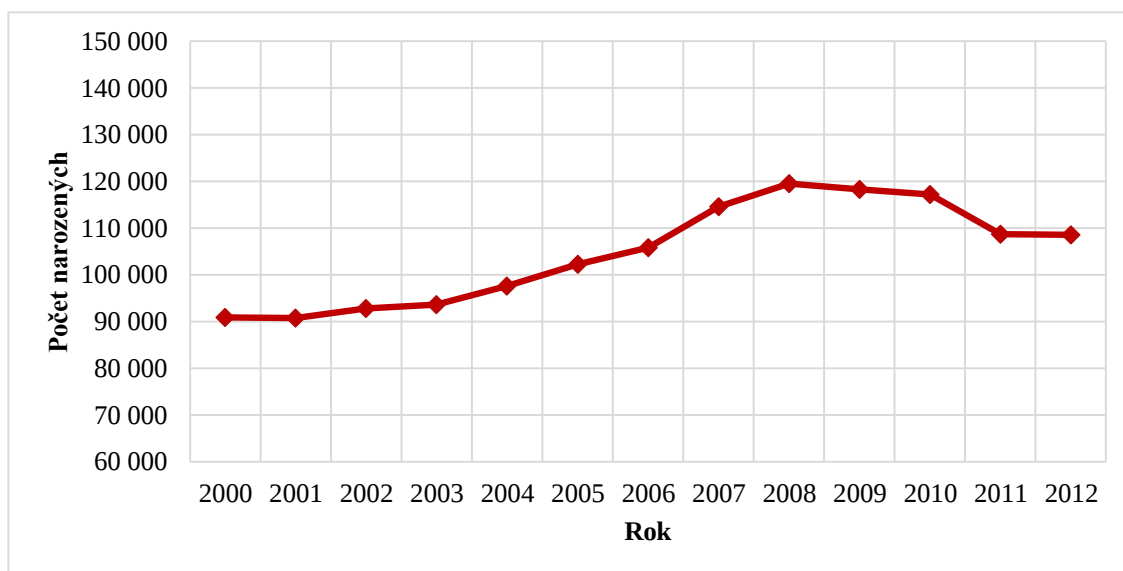

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

Věkové složení populace České republiky v roce 2013, znázorněné grafem 4, zobrazuje bezesporu silnou populační vlnu Husákových dětí ze 70. let dvacátého století. Tyto silné ročníky v demografické struktuře nyní znázorňují osoby ve věku 35–39 let. Jedná se o významný jev v oblasti porodnosti naší země, jenž vznikl v důsledku sociálních opatření ze strany státu. V důsledku toho zásadně vzrostl počet živě narozených v letech 1974 až 1978, přičemž v roce 1974 se narodilo vůbec nejvíce dětí za toto období. Mezi opatření rodinné politiky státu patřily například novomanželské půjčky, nebo také podpora bydlení pro mladé. V demografickém stromu je tedy vidět, jaký tehdy sociální politika měla na porodnost pozitivní vliv. V důsledku mnohých

opatření a podpory mladých rodin došlo k velikému nárůstu počtu živě narozených, čímž se zvýšila i celková úroveň plodnosti České republiky. Jednalo se o důsledek dobré rodinné politiky, která měla velice pozitivní vliv na vývoj porodnosti. Tato situace už se bohužel později nikdy neopakovala. Tato silná generace se pozitivně promítá ještě do jednoho výkyvu v demografické struktuře České republiky, a to konkrétně do osob nula-letých až čtyřletých, případně pětiletých až devítiletých. Počet těchto dětí je odlišný od ostatních věkových skupin dětí. Je to opět v důsledku pozitivně ovlivněné porodnosti právě lidmi narozenými v sedmdesátých letech minulého století, kterým je nyní 35 a více let a zastávají nyní již také roli rodičů.

Graf 5 - Vývoj počtu živě narozených v České republice v letech 2000–2012

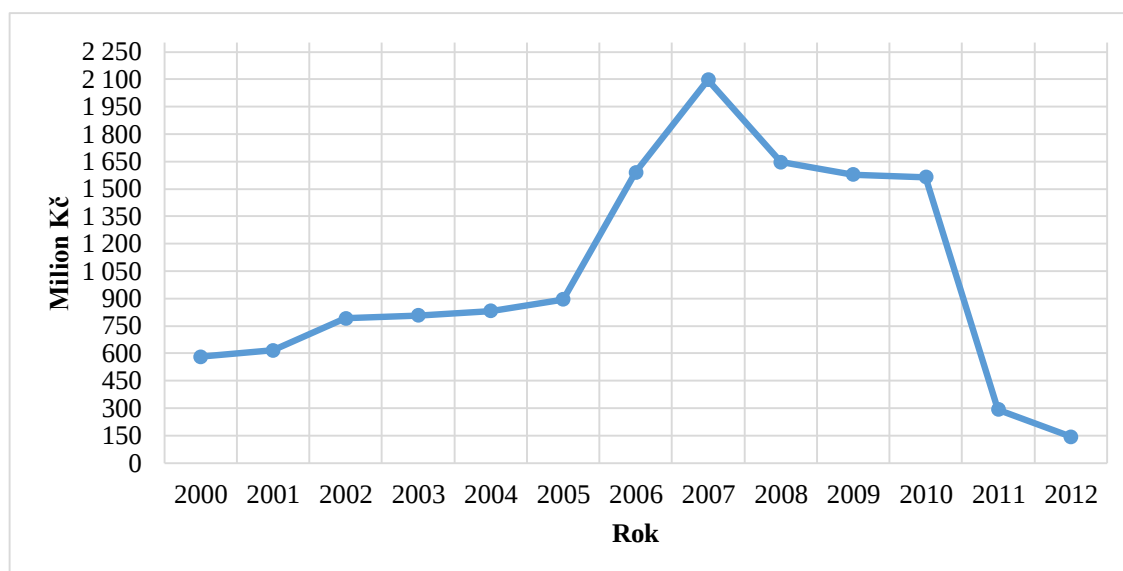
Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

Pro představu o vývoji počtu narozených dětí v České republice byl sestaven graf zobrazující počty živě narozených osob v letech 2000–2012. Graf zobrazuje počty živě narozených dětí ve sledovaném období (viz Graf 5). Z grafu lze vyčíst, že za posledních třináct let došlo k určitému zlepšení z hlediska počtu živě narozených osob, a to konkrétně z 90 910 na 108 576 dětí, tedy o 17 666 živě narozených. I když celkový vývoj lze považovat za rostoucí z pohledu počáteční a konečné hodnoty, tak se nejedná o rostoucí trend vývoje časové řady po celou sledovanou dobu. Od roku 2008 až do roku 2012 je vykazován pokles v počtu těchto živě narozených osob. V roce 2007

došlo ke změnám v některých sociálních dávkách pro rodiny s dětmi, neméně důležitou událostí je ale hospodářská krize, která se bezesporu projevila také v rodinných rozpočtech českých obyvatel. Zásadní vliv měly určité změny v rodičovském příspěvku, který se se změnou zákona k 1. 1. 2007 výrazně zvýšil.

Na vývoj počtu živě narozených osob lze navázat vývojem objemu vyplacených finančních prostředků na porodné v České republice (viz Graf 6). Jak se výplata právě porodného vyvíjela v čase, zobrazuje graf číslo dva, kde je zakreslen vývoj mezi roky 2000 až 2012.

Graf 6 - Vývoj porodného v České republice v letech 2000–2012 (mil. Kč)

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

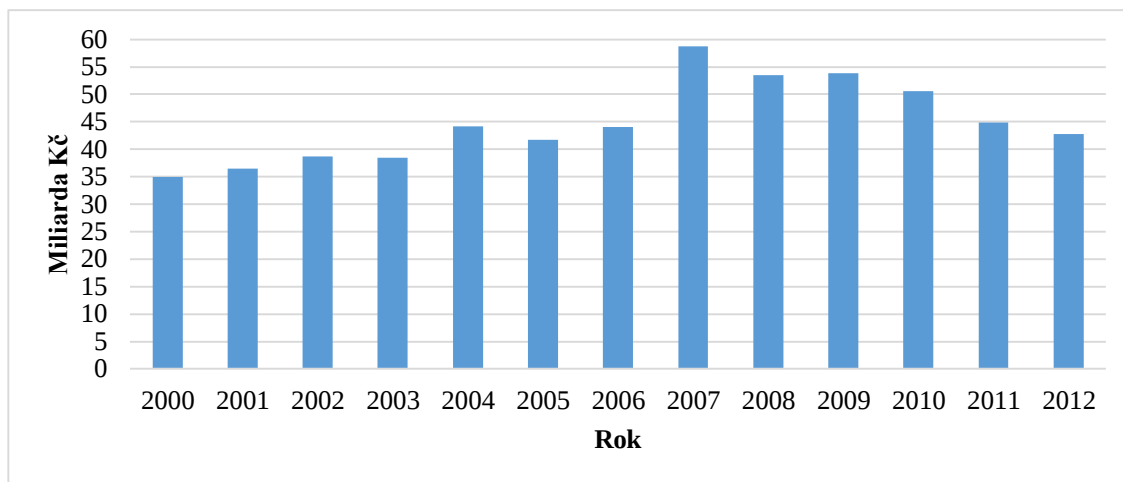
V první polovině období je zakreslen mírný trend růstu, přičemž vysoký nárůst je zaznamenán mezi roky 2005 a 2007, což může souviset s plánovaným snížením výše porodného v roce 2008 a zavedení třífázové rodičovské dovolené (Zámečník, 2007). Dalším výrazným prvkem v grafu je bezesporu prudký pokles výše vyplaceného porodného mezi roky 2010 a 2011. Tento propad v roce 2011 na méně než 20 % částky roku 2010 mají nejspíše za následek legislativní změny v oblasti sociálních dávek. Velká změna v porodném nastala právě v roce 2011, kdy vešlo v platnost zavedení porodného pouze na první živě narozené dítě. Argumentem zástupců politických stran

při schvalování bylo, že pokud rodina již jedno dítě má, nejsou náklady na druhé narozené dítě už tak vysoké, vzhledem k tomu, že už rodina vlastní kočárek, postýlku a podobné vybavení. Další novinkou byla změna nároku na dávku, neboť od tohoto roku se nově porodné stává dávkou testovanou, tedy závislou na příjmu rodiny. Je tedy zřejmé, že po roce 2011 dosáhlo na dávku minimum všech rodin, jimž se narodilo jejich první živé dítě. V závislosti na těchto změnách spojených s testováním příjmu a výplatou dávky pouze pro první narozené dítě se objem finančních prostředků vynaložených na výplatu porodného zásadně snížil. Pokles v důsledku těchto změn v sociálních dávkách v letech 2010 a 2011 je zaznamenán i ve vývoji počtu narozených, kdy stejně tak jako u vývoje porodného došlo meziročně k poklesu počtu živě narozených. Rozdíl mezi vývojem porodného a počtem živě narozených je zaznamenán v roce 2008, kdy vyplacené porodné kleslo, zatímco počet živě narozených se zvýšil dokonce na nejvyšší hodnotu za celé sledované období.

Vývoj porodného se promítá také do celkových finančních prostředků, jež byly v České republice v jednotlivých letech vynaloženy na sociální zabezpečení pro rodiny s dětmi (viz Graf 7). Nejvíce financí bylo pro české rodiny s dětmi vyplaceno v roce 2007, kdy mimo jiné došlo k výrazné změně částky životního minima a změnila se výrazně výše rodičovského příspěvku. V důsledku toho vzrostly i vynaložené prostředky na výplatu těchto dávek. Meziročně lze sledovat také nárůst mezi lety 2003 a 2004. Přičemž v roce 2004 došlo také k novele zákona o Státní sociální podpoře. Zároveň se v roce 2004 Česká republika stala členskou zemí Evropské unie.

Graf 7 - Objem vyplacených rodinných dávek v České republice

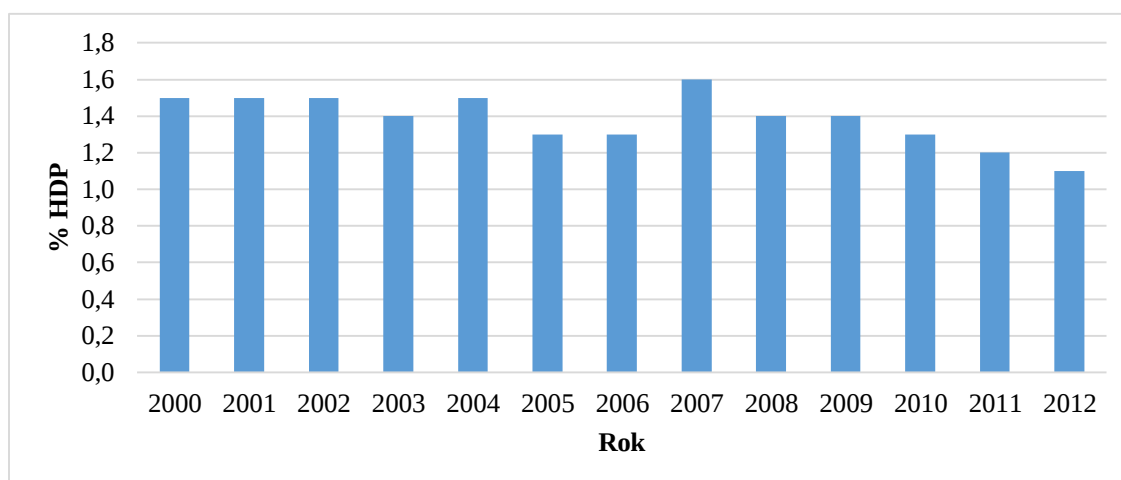
v letech 2000–2012 (mld. Kč)

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

Pro posouzení nákladnosti českého sociálního systému z pohledu podpory rodin s dětmi byl sestaven graf znázorňující podíl těchto vyplacených dávek na hrubém domácím produktu země (HDP) (viz Graf 8). Jedná se pouze o kategorii rodina a děti, nejsou tedy zahrnuty všechny vyplacené dávky v rámci sociální ochrany. Z hlediska tohoto grafu lze konstatovat, že nejnákladnější byl z hlediska podílu na HDP rok 2007. V tomto roce podíl dosahoval nejvyšší hodnoty za celé sledované období, a to konkrétně 1,6 %. Oproti roku 2006 se jednalo o poměrně vysoký nárůst, dokonce nejvyšší za celé sledované období, hodnota totiž meziročně vzrostla o 0,3%. V roce 2007 došlo také ke změnám v částkách životního minima, prostřednictvím něhož jsou stanoveny některé dávky pro rodiny v České republice. V roce 2006 činila částka životního minima pro jednotlivce 4 420 Kč, zatímco v roce 2007 už byla tato částka stanovena na 3 126 Kč (Měšec.cz, 2006). Velké změny nastaly také u rodičovského příspěvku, jehož výše se změnami zákonů v roce 2007 vzrostla.

Graf 8 - Podíl vyplacených dávek pro rodiny na HDP v České republice v letech 2000–2012

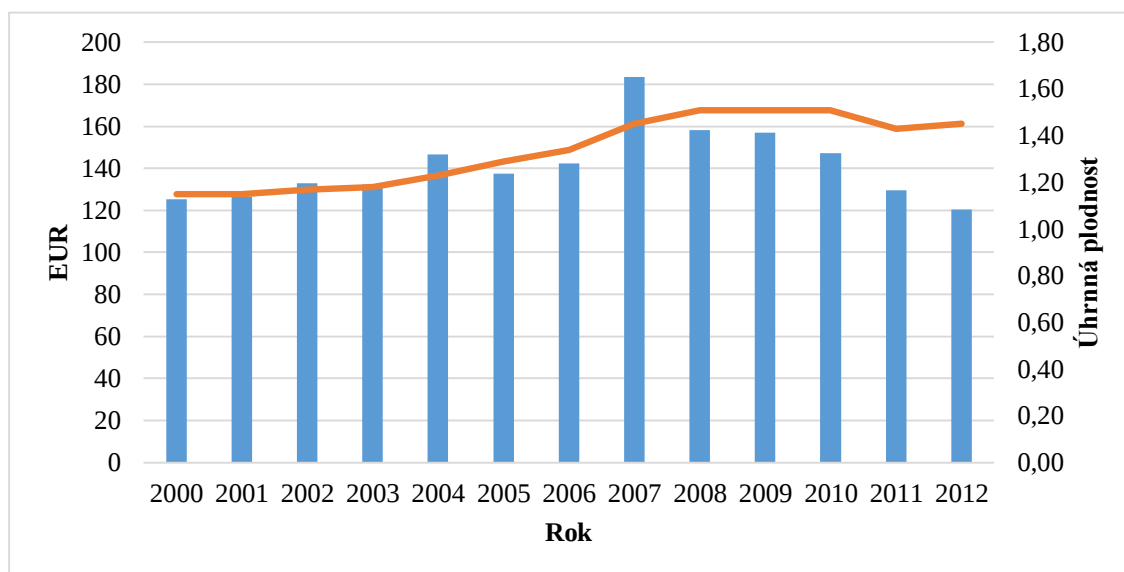
Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

V porovnání s Evropskou unií není náš sociální systém příliš drahý. Česká republika se pohybuje mezi nejhůře hodnocenými zeměmi, neboť na rodinnou politiku je vynakládáno příliš málo finančních prostředků v porovnání s celkovým HDP. Procentní podíl České republiky se pohybuje dokonce pod průměrem podílu vyplacených rodinných dávek na HDP Evropské unie. Tento průměr se mezi lety 2004–2012 pohyboval na úrovni kolem 2 % HDP (Eurostat, 2015). Této hodnotě se tedy Česká republika nepřiblížila ani zdaleka. V průměru během třinácti sledovaných let dosahovala výše podílu vyplacených dávek rodinám v České republice 1,4 % HDP země. Na konci sledovaného období se dokonce hodnota podílu pohybovala okolo 1,1 %, což je nejméně za celou sledovanou dobu. Dá se tedy říci, že v porovnání s Evropskou unií vydává Česká republika na zabezpečení rodin velice málo finančních prostředků.

Důležitý ukazatel pro analýzu porodnosti a plodnosti tvoří úhrnná plodnost, která je také důležitým ukazatelem pro posouzení vyspělosti státu. Říká, kolik dětí se narodí ženě během jejího reprodukčního období, pokud se plodnost po tuto dobu nezmění a úmrtnost bude do padesáti let nulová. Vývoj úhrnné plodnosti společně s vývojem rodinných dávek na jednoho českého obyvatele znázorňuje graf číslo 9. Vzhledem k jejímu grafickému znázornění je zřejmé, že Česká republika na tom není

z hlediska plodnosti příliš dobře. Z dlouhodobého hlediska sice úhrnná plodnost na našem území rostla, avšak nejvýše se pohybovala okolo hodnoty 1,5. Této nejvyšší úrovni plodnost dosahovala v letech 2008, 2009 a 2010, kdy se dá říct, že nedocházelo k žádným vyšším nárůstům ani poklesům mezi těmito roky. V roce 2008 se narodilo vůbec nejvíce dětí za celé sledované období. V letech 2011 a 2012 už úroveň úhrnné plodnosti poklesla dokonce pod hodnotu 1,5 dítěte. Pokud se vezme v úvahu hodnota úhrnné plodnosti, jež je považována za potřebnou pro zachování populace, pohybuje se Česká republika pod hranicí pro zachování populace. Všeobecně je známo, že pro zachování stávající populace je zapotřebí, aby se každé ženě narodilo 2,1 dítěte. V tomto směru se česká populace nachází hluboko pod touto hodnotou potřebnou pro přirozenou reprodukci.

Graf 9 - Rodinné dávky na obyvatele (v €) a úhrnná plodnost v České republice v letech 2000-2012

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

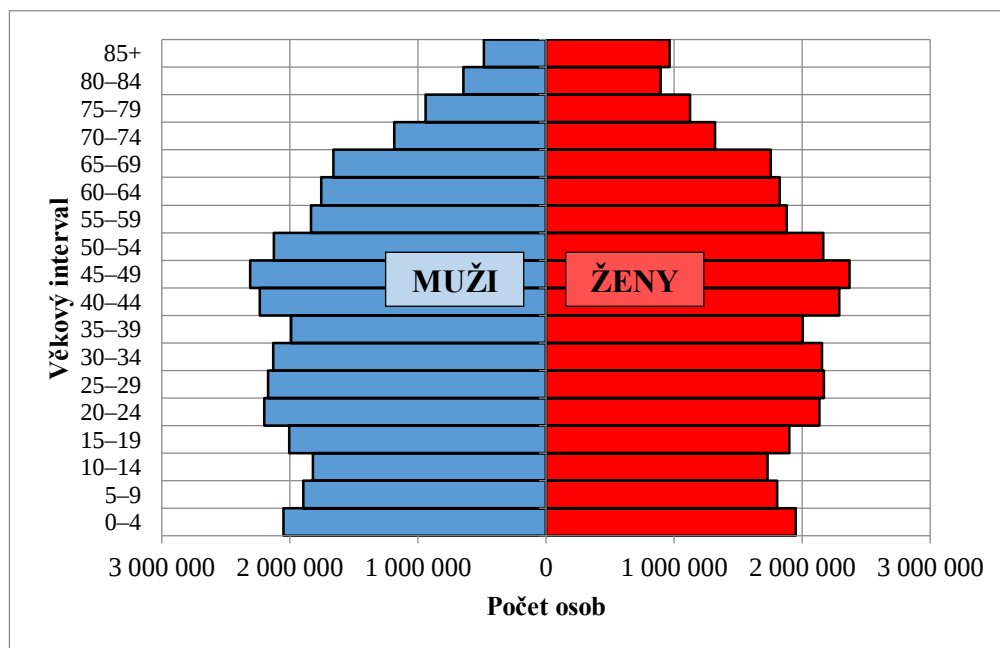
Při porovnání vyplacených dávek v eurech na jednoho obyvatele České republiky a vývoje úhrnné plodnosti v zemi lze pozorovat některé rozdíly (viz Graf 9). Zatímco vyplacené dávky dosáhly svého maxima v roce 2007, kdy se značně navýšil rodičovský příspěvek, úhrnná plodnost dosáhla svého maxima až v roce 2008. Může se jednat o reakci na zvýšený rodičovský příspěvek, avšak do roku 2008 výdaje na tyto

dávky opět klesly, přitom úhrnná plodnost se udržela na stejné úrovni až do roku 2010. Nesoulad zde lze pozorovat také při snížení nákladů na rodinnou politiku v letech 2010 až 2012. První pokles zaznamenaly výdaje na dávky mezi roky 2009 a 2010, naproti tomu úhrnná plodnost se udržela na hodnotě 1,5. Zároveň v roce 2012 lze pozorovat pokles na nejmenší výdaje na rodinné dávky za celé sledované období, úhrnná plodnost však nezávisle na tom vzrostla oproti předchozímu roku.

3.2 Vývoj porodnosti a rodinných dávek ve Velké Británii

Spojené království Velké Británie a Severního Irska, nebo zkráceně Velká Británie, je evropský stát mající zhruba 64 milionů obyvatel. Na úvod analýzy porodnosti v zemi byl opět sestaven demografický strom života znázorňující věkové složení jejího obyvatelstva (viz Graf 10).

Graf 10 - Demografická struktura Velké Británie v roce 2013

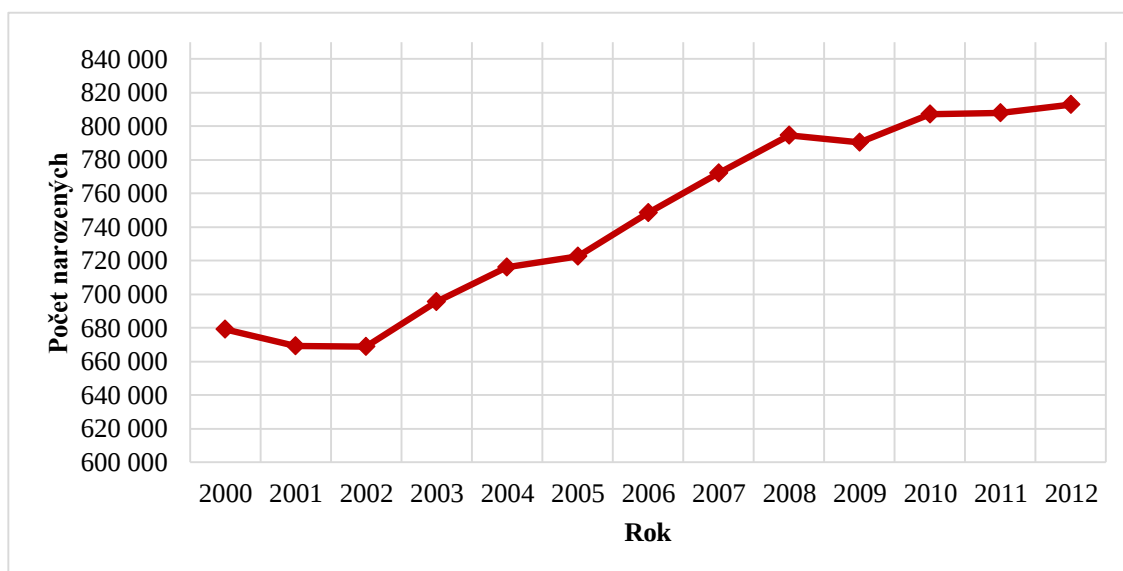

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

V porovnání s Českou republikou je demografická struktura Velké Británie značně rozdílná. Zatímco v České republice byly vidět významné populační vlny

a vysoce zastoupené věkové skupiny, struktura Velké Británie žádné zásadní populační vlny neznázorňuje. Z grafu je zřejmé, že se v populaci dokonce nachází více chlapců ve věku do čtyř let, než mužů z věkové kategorie 35–39. Ve Velké Británii je trvale zaznamenávána vyšší porodnost chlapců, ta je vyrovnávána vyšší úmrtností mužů, takže ve vyšších věkových intervalech lze pozorovat převahu žen nad muži. (Pazdera, 2008) Nejenže ženy převažují nad muži, podobně jako je tomu v české populaci, ale dokonce ve Velké Británii v roce 2013 žilo více žen ve věku vyšším než 85 let oproti ženám ve věku od 80 do 84 let. Rok 1930 je ve Velké Británii hodnocen jako rok návratu do rovnováhy mezi plodností a úmrtností. Poté opět začala porodnost klesat (Oxford Institute of Ageing, 2007). Nejvíce zastoupenou kategorií je v ženské i mužské populaci bezesporu kategorie 45 až 49 letých osob. Opět se jedná o tak zvaný baby boom v 70. letech, podobně jako tomu bylo v České republice. V této době byl v Británii kladen důraz na tradiční rodiny, stoupla také sňatečnost (Oxford Institute of Ageing, 2007). Tato početná skupina se zajisté promítá i do kategorií nižších věkových intervalů, neboť se jedná o děti těchto osob. Z hlediska celé věkové pyramidy lze říci, že se jedná o vcelku mladou populaci, neboť více osob zahrnují mladší věkové skupiny. S přibývajícím věkem potom obyvatel ubývá.

Graf 11 - Vývoj počtu živě narozených ve Velké Británii v letech 2000–2012

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

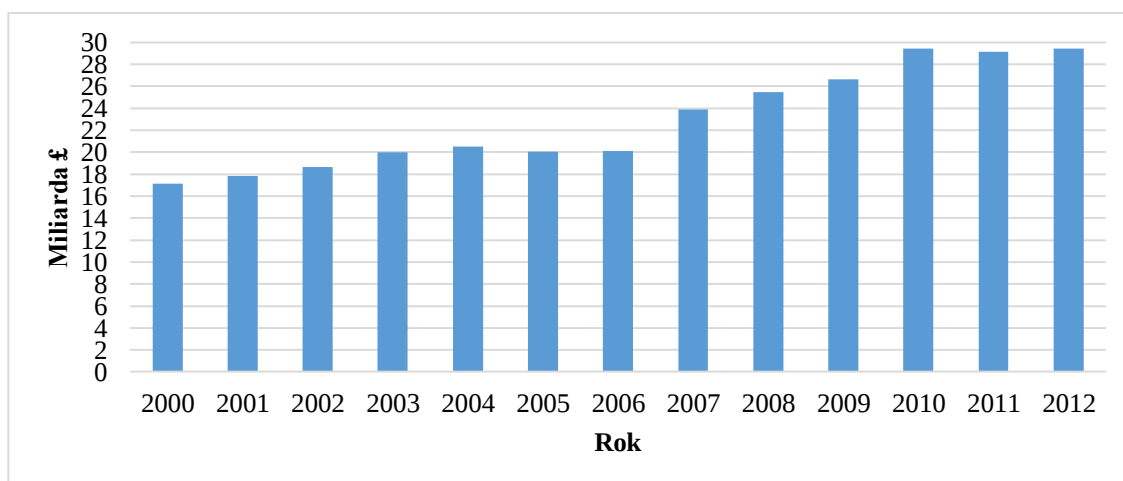
I pro živě narozené děti ve Velké Británii v letech 2000 až 2012 byl vyobrazen

graf znázorňující vývoj těchto hodnot (viz Graf 11). V grafickém vyobrazení je vidět rostoucí trend téměř po celou sledovanou dobu. Výjimku tvoří několik odchylek, první z nich je hned začátek období, roky 2000 až 2002, kdy došlo k poklesu na úplně nejnižší počet živě narozených za celou sledovanou dobu. Od zmiňovaného nejkritičtějšího roku z pohledu počtu živě narozených už je dlouhodobě zaznamenán stoupající trend. Další odchylkou od toho růstu je období mezi lety 2008 a 2009, kde došlo opět k mírnému poklesu počtu narozených dětí. Není zcela jasné, zda pokles narozených dětí v roce 2009 je následkem ekonomické recese. Ani dopady předchozích recesí na porodnost ve Velké Británii nebyly jednoznačné (Office for National Statistics, 2011). Významnou část matek ve Velké Británii tvoří také imigranti z jiných zemí, významná imigrace do Velké Británie je například z Polska.

Pokud se tento vývoj počtu živě narozených porovná s vývojem objemu vyplacených dávek ve Velké Británii (viz Graf 12), nejedná se o úplně stejný průběh. Z pohledu vyplacených dávek je zaznamenán růst od roku 2007 až do roku 2010. Naproti tomu v grafu o počtu narozených je vidět téměř konstantní růst od roku 2005 až do roku 2008. Rok 2009 už je pak tím, ve kterém došlo k poklesu oproti předchozím dvanácti měsícům, a to konkrétně o 4 179 živě narozených dětí.

Graf 12 - Objem vyplacených rodinných dávek ve Velké Británii

v letech 2000–2012 (mld. £)

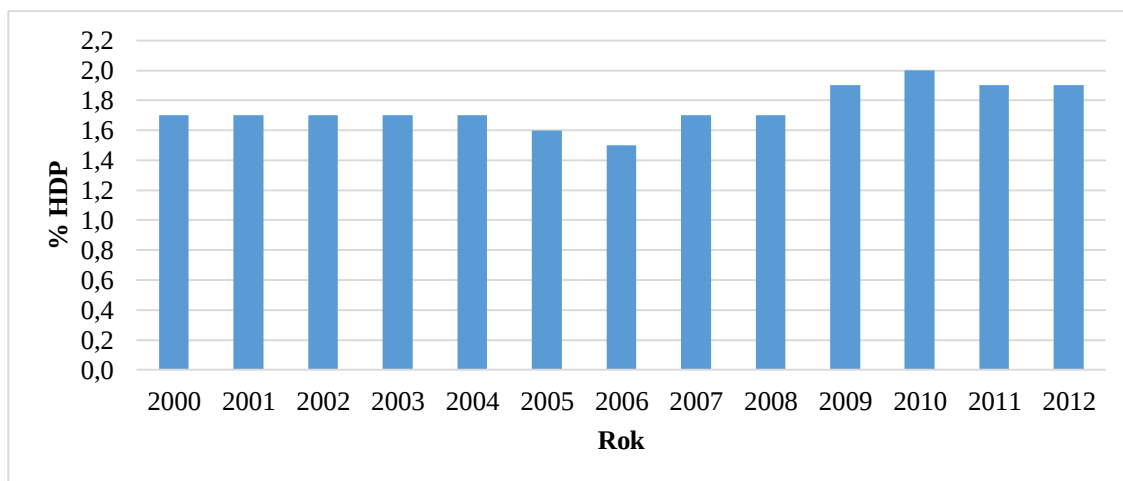
Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování

Za celé sledované období, tedy mezi roky 2000–2012 lze dlouhodobě sledovat

nárůst v objemu vynaložených finančních prostředků na dávky pro rodiny s dětmi. Konkrétně se jedná o navýšení o více než dvanáct miliard liber. Od roku 2000 do roku 2004 je zaznamenán růst těchto výdajů, avšak mezi lety 2004 a 2005 došlo k poklesu. V roce 2004 mimo jiné byl ve Velké Británii parlamentem schválen dětský zákon (The Children Act 2004), který prosazuje návrhy na zelenou knihu. Tento zákon měl usnadnit organizaci dětských služeb ze strany obcí, zajistí obcím větší flexibilitu při plánování těchto služeb a zaměřit se také na souběh se vzděláním. Tématem bylo také zavedení dětských fondů, které v dnešní době již existují (the guardian, 2005). Dalším významnou změnou je nárůst vyplacených dávek v roce 2007 oproti roku 2006. To mohlo být zapříčiněno důležitými změnami v sociálních dávkách v souvislosti se změnou daňového systému (OECD, 2015).

Podíl vynaložených finančních prostředků na dávky pro britské rodiny na celkovém HDP země by měl přiblížit nákladnost britské rodinné politiky (viz Graf 13).

Graf 13 - Podíl vyplacených dávek pro rodiny na HDP ve Velké Británii v letech 2000–2012

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

V porovnání s Českou republikou lze říci, že Velká Británie vynakládá na sociální ochranu rodin s dětmi více finančních prostředků. Podíl na HDP země se

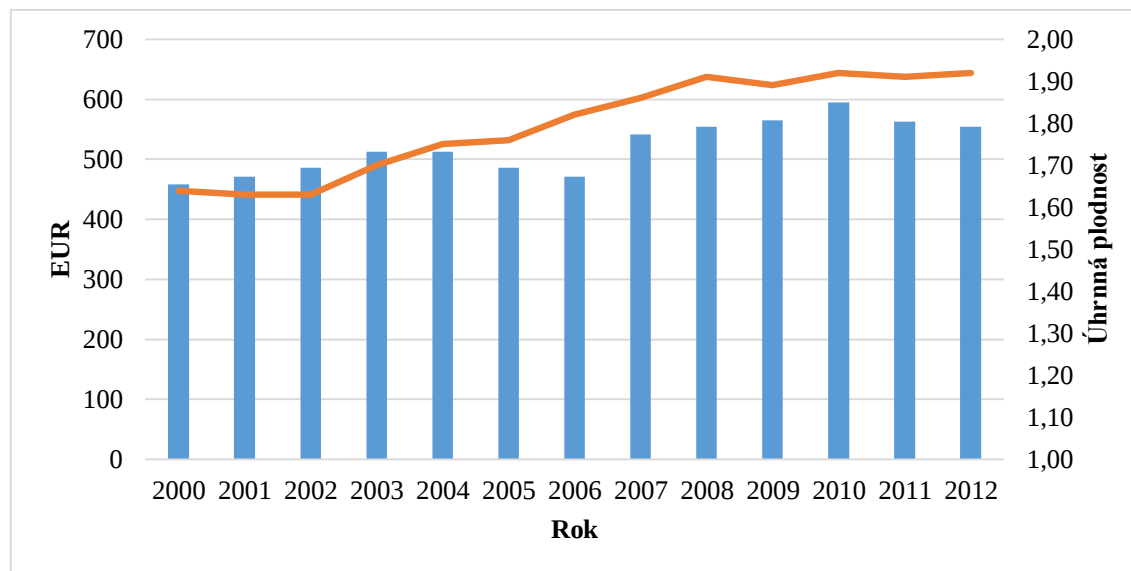
pohybuje v průměru okolo 1,7%. Dá se tedy říci, že finanční podpora rodin je ve Velké Británii ze strany státu větší, než je tomu v České republice. Nejnižší podíl v roce 2006 lze sledovat i ve vývoji ukazatele pro Českou republiku. Ve Spojeném království bylo v letech 2005 a 2006 vyplaceno nejméně prostředků na rodinné dávky za celé sledované období. Jiný vývoj je však vykázán na grafech znázorňujících vývoj počtu živě narozených (viz Graf 11) a vývoj úhrnné plodnosti (viz Graf 14). Na obou těchto grafech je vidět dlouhodobý růst od roku 2005 až do roku 2008, zatímco podíl vyplacených dávek na HDP zaznamenal v tomto období značný pokles v roce 2006. V roce 2010 se podíl vyplacených rodinných dávek ve Velké Británii dostal dokonce na 2%, což odpovídá průměru Evropské unie.

Pro porovnání úrovně plodnosti ve Velké Británii s ostatními zeměmi bude opět nejdůležitějším ukazatelem úhrnná plodnost. Její vývoj mezi lety 2000 a 2012 je, společně s vývoje vyplacených rodinných dávek na obyvatele, zaznamenán na grafu 14. Již na první pohled je zřejmé, že se Velká Británie oproti České republice pohybuje na trochu jiné úrovni plodnosti. Zatímco úhrnná plodnost českých žen nepřekročila hranici 1,51 dětí, úhrnná plodnost britských žen dosáhla v letech 2010 a 2012 dokonce hodnoty 1,92 dětí. Zajímavý je zde pokles v roce 2009, kdy došlo k poklesu plodnosti v jednotlivých věkových skupinách britských matek. Například pokles u třicetiletých převažoval nad nárůstem u žen 35 až 39 letých, což se promítlo i do úhrnné plodnosti za celou zemi. Tento pokles, jak již bylo řečeno výše, je nejčastěji přisuzován ekonomické recesi, i když není jednoznačné, že je to opravdu důsledek této ekonomické situace. (Office for National Statistics, 2011) I přesto, že opět není dosaženo obecné hranice pro přirozenou reprodukci, je Británie z pohledu plodnosti tamních žen vyspělejší než Česká republika a mnohem více se přibližuje k potřebné hodnotě. Z dlouhodobého hlediska britská úhrnná plodnost roste, mírný pokles je zaznamenán mezi roky 2008 a 2009, kdy došlo k ekonomické krizi, jinak se dá říci, že v průběhu sledovaného období nedošlo k příliš zásadním výkyvům ve vývoji úhrnné plodnosti ve Velké Británii.

Souvislost mezi vývojem úhrnné plodnosti a objemem vyplacených dávek na jednoho obyvatele Velké Británie lze pozorovat v grafu 14. Jak již bylo řečeno, úhrnná plodnost velké Británie se v posledních letech pohybuje na dobré úrovni, tamním ženám se z pohledu úhrnné plodnosti rodí téměř dvě děti během jejich

reprodukčního období.

Graf 14 - Rodinné dávky na obyvatele (v €) a úhrnná plodnost ve Velké Británii v letech 2000-2012

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

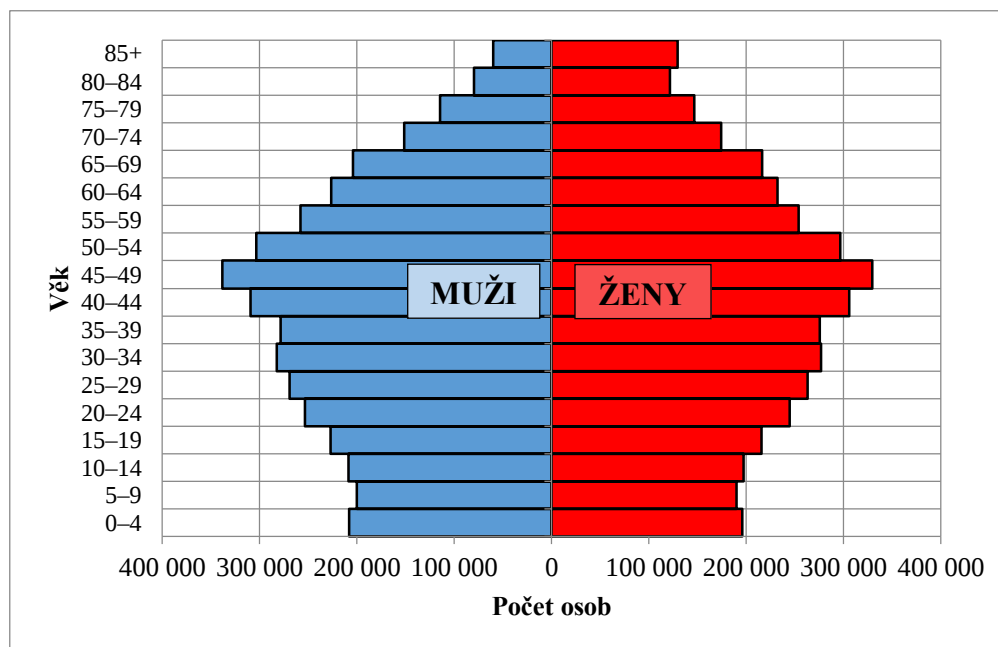
Zatímco úhrnná plodnost se, vyjma některých let, zvyšuje téměř po celé období, ve vývoji rodinných dávek na jednoho britského obyvatele jsou zaznamenány i značné poklesy. Příkladem je rok 2006, kdy se výdaje na jednoho obyvatele z oblasti rodinné politiky propadly na nejnižší hodnotu za celé sledované období. Úhrnná plodnost však trvale rostla od roku 2002 až do roku 2008. Pokles důležitého ukazatele plodnosti lze pozorovat mezi roky 2008 a 2009. Tento pokles byl však v následujících letech nahrazen opět růstem a do roku 2010 dosáhla úhrnná plodnost dokonce vyšší hodnoty, než na jaké se pohybovala v roce 2008. Vývoj dávek naopak probíhal rozdílně. Růst vyplacených rodinných dávek pokračoval od roku 2006 až do roku 2010, poté už lze opět sledovat pokles až do konce sledovaného období. Důležitým aspektem ovlivňujícím porodnost britských žen je určitě také zvyšující se zaměstnanost žen, která se v roce 2011 pohybovala okolo 67% (Office for National Statistics, 2013).

3.3 Vývoj porodnosti a rodinných dávek ve Švýcarsku

Třetí sledovanou zemí, ve které je posuzován vliv sociální politiky na vývoj

porodnosti, je Švýcarsko se zhruba osmi miliony obyvatel. Právě tato populace je znázorněna dle věkového složení pomocí demografického stromu života (viz Graf 15).

Graf 15 - Demografická struktura Švýcarska v roce 2013

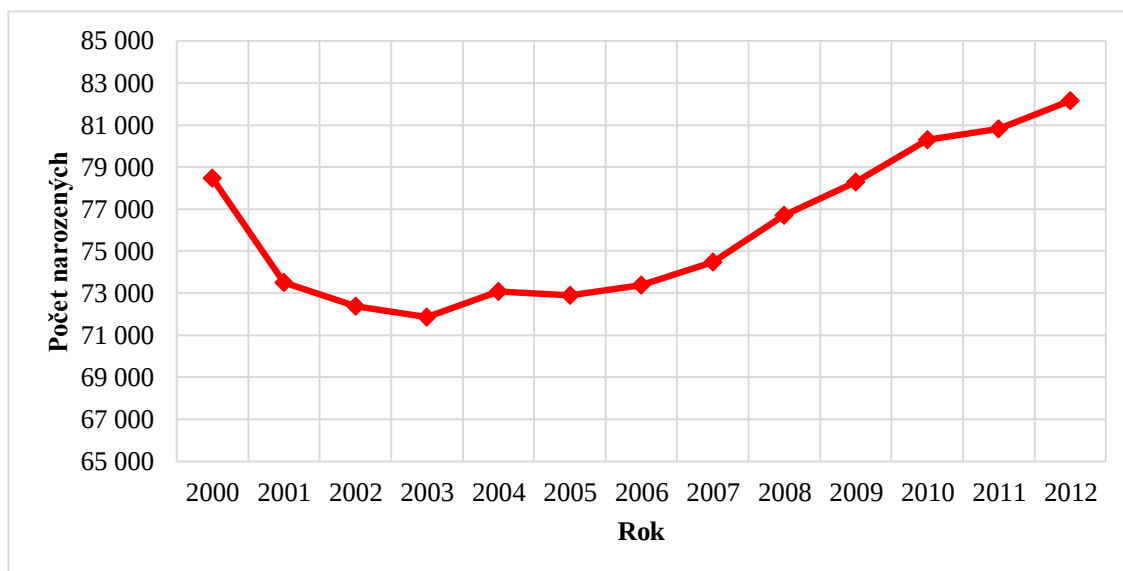
Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

Na první pohled se může struktura zdát podobná věkovému složení České republiky, avšak některé rozdíly jsou zřejmé. Ve Švýcarsku je nejvíce zastoupenou věkovou skupinou obyvatelstvo v letech od 45 do 49 let. Nejedná se však o tak velký rozdíl od ostatních věkových skupin, jako je znázorněn českými obyvateli z věkového intervalu 35–39 (viz Graf 4). Dá se říci, že demografické složení Švýcarska je vcelku rovnoměrné, nejsou viditelné zásadní výběžky v demografické pyramidě. Ve vyšším věku převládají opět ženy nad muži, z čehož je zřejmé, že i ve Švýcarsku je vyšší naděje dožití u žen než u mužů.

Kolik se ve Švýcarsku rodilo v průběhu let 2000–2012 dětí znázorňuje následující graf o vývoji počtu živě narozených v zemi (viz Graf 16). Na něm je vidět úplně jiný průběh vývoje, než znázorňují grafy o tomto vývoji ve zbylých dvou zemích. V České republice počet narozených dlouhodobě rostl od roku 2001, ve Velké Británii od roku 2002. Švýcarsko však zaznamenalo v roce 2000 poměrně vysoký počet živě narozených, ale v následujících letech docházelo k jejich poklesu. Tento trend

pokračoval až do roku 2003, kdy je z grafu zřejmý malý nárůst do roku 2004, jenž je ale opět následován poklesem v roce 2005. Právě v roce 2003 se počet narozených ve Švýcarsku dostal na nejnižší hodnotu za sledovaných 13 let. Statistický úřad uvedl, že roční počet živě narozených klesal téměř konstantně od roku 1993. Odborníci se tehdy domnívali, že tento trend bude pokračovat i do budoucna, protože rodinná politika se mění a ženy se postupem času více snaží o zkombinování profesního a rodinného života (Swissinfo.ch, 2004). Ve svých teoriích se tedy odborníci spletli, neboť od roku 2005 lze pozorovat rostoucí počet živě narozených osob, přičemž v roce 2009 se počet živě narozených dostal na téměř stejnou úroveň, na které se nacházel na počátku období.

Graf č. 16 - Vývoj počtu živě narozených ve Švýcarsku v letech 2000–2012

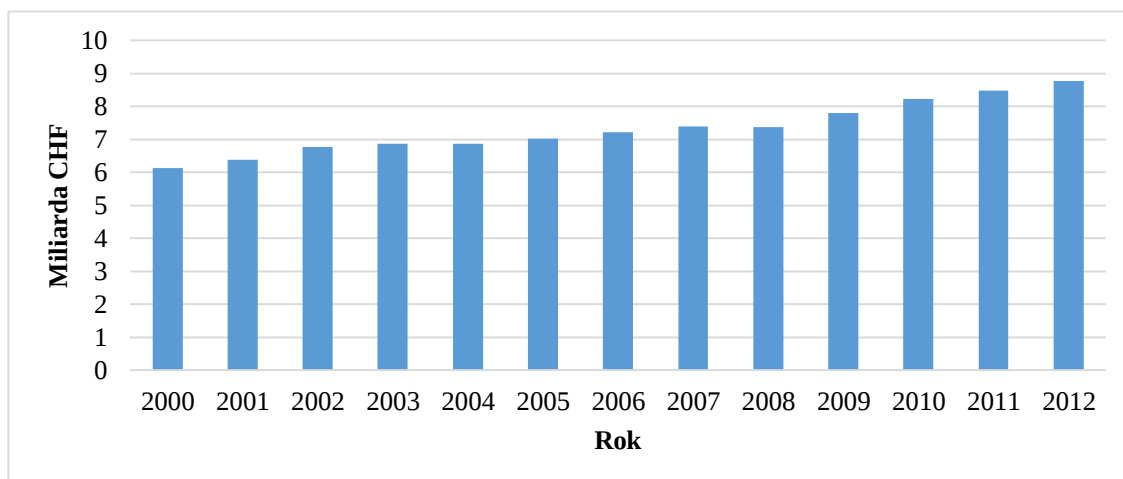
Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

Dle švýcarského portálu swissinfo.ch (Swissinfo.ch, 2004) varoval Beat Fux z Ústavu sociologie na univerzitě v Curychu před procesem stárnutí. Informoval, že příznivé sociální podmínky pro ženy a rodiny s dětmi mohou ženy přesvědčit, aby sloučily svou kariéru se založením rodiny, ale zdůraznil, že v minulých letech měla tato opatření velice malý vliv. Studie pana Fuxe se věnovala také problematice odkládání mateřství do vyššího věku, konkrétně do věku přesahujícího třicet let. Hlavním tématem článku, který se zabývá studií, je snížení porodnosti ve Švýcarsku, jež se v roce 2003

dostala na nejnižší hodnotu za posledních 25 let.

Jak se vyvíjela výše vyplacených dávek pro rodiny ve Švýcarsku, znázorňuje graf 17. V něm je vidět, že v průběhu třinácti let sledovaného období nedošlo k zásadním výkyvům ve výplatě dávek. Mírný pokles je zaznamenán pouze mezi roky 2007 a 2008, jinak lze sledovat stoupající trend po celou dobu. V roce 2008 se nejspíše bude jednat opět o následek hospodářské krize. Na rozdíl od vývoje vyplacených rodinných dávek v České republice (viz Graf 7) se nejedná o tak velký meziroční pokles a po celou sledované období nedochází k žádným zásadním výkyvům.

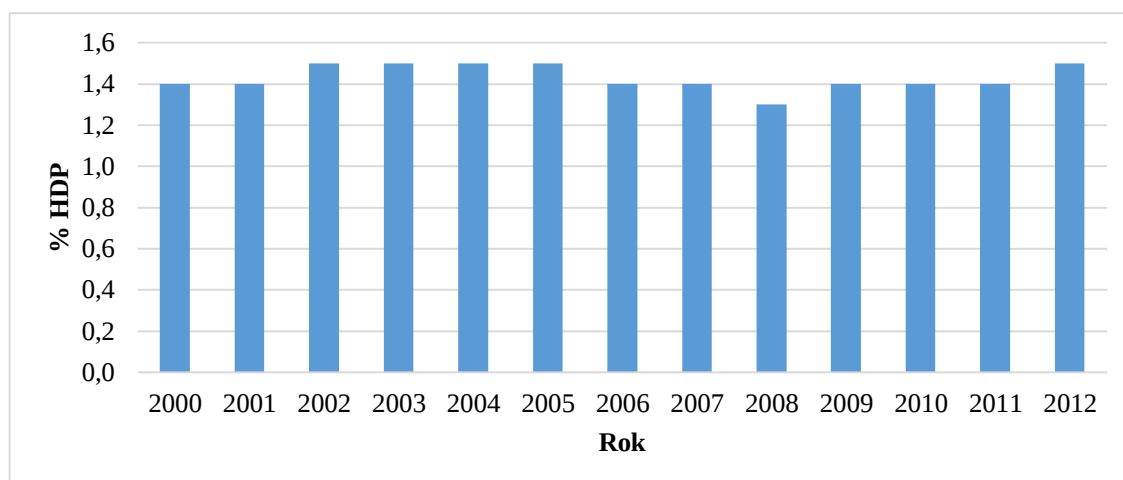
Graf 17 - Objem vyplacených rodinných dávek ve Švýcarsku v letech 2000–2012 (mld. CHF)

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

Nákladnost švýcarského sociálního systému z pohledu zabezpečení rodin je vyobrazena pomocí procentního podílu na hrubém domácím produktu země (viz Graf 18). V tomto případě je situace ve Švýcarsku podobná jako v České republice. Stát zde vydá v průměru 1,4% celkového HDP na podporu rodin s dětmi, což je velice málo. Nejvyšší hodnota byla vykázána v letech 2002, 2003, 2004, 2005 a 2010, kdy se podíl dostal na úroveň 1,5%. Naopak nejhůře hodnoceným rokem je opět rok hospodářské krize, tedy 2008.

Graf 18 - Podíl vyplacených dávek pro rodiny na HDP ve Švýcarsku v letech 2000–2012

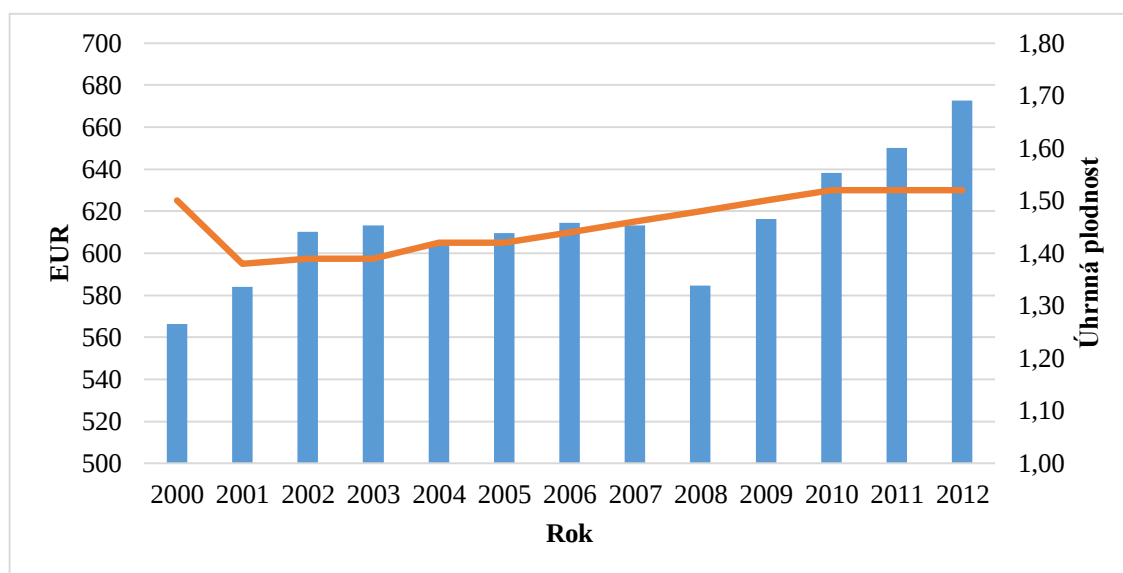

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

Zda je vývoj úhrnné plodnosti švýcarské populace ovlivněn vývojem sociálních dávek určených pro rodiny se pokusí objasnit graf 19, který zobrazuje úhrnnou plodnost i objem vyplacených dávek na jednoho obyvatele. I Švýcarsko zažilo v minulosti obrovský baby boom. V roce 1964 činila jeho úhrnná plodnost 2,7 dítěte, což je téměř dvojnásobek dětí, které se švýcarským ženám během jejich reprodukčního období rodí dnes. Porodnost prudce začala klesat po hospodářské krizi v 70. letech a dostala se tak pod úroveň nutnou pro zachování populace. Teprve od roku 2001 začala úhrnná plodnost opět stoupat a nyní se pohybuje okolo hodnoty 1,5 dítěte na jednu ženu (Federal Statistical Office, 2015). Pokles ukazatele plodnosti lze pozorovat ještě na počátku sledovaného období, v roce 2001 se dokonce úhrnná plodnost dostala na úroveň 1,38 dítěte a pod touto hodnotou už se po celou sledovanou dobu nepohybovala. Mezi některými roky lze sledovat, že nedošlo meziročně k žádným změnám, celkově lze pozorovat nárůst v roce 2012 oproti počátku období, tedy roku 2000. Nikdy od roku 2001 až do roku 2012 už nedošlo k poklesu, jako je vidět mezi lety 2000 a 2001. Jak již bylo nastíněno výše, v dřívějších letech se neprokázalo, že by opatření pro zlepšení sociálních podmínek pro rodiny s dětmi mělo přílišný vliv na ženy při rozhodování mezi kariérou a založením rodiny. Stejně tak jako v České republice, i ve Švýcarsku se postupem času zvýšila vzdělanost žen a docházelo k odstranění

rozdílů mezi ženami a muži, čímž se také prodloužil věk, ve kterém ženy začínají žít rodinným životem a porodí svého prvního potomka (Swissinfo.ch, 2004).

Graf 19 - Rodinné dávky na obyvatele (v €) a úhrnná plodnost ve Švýcarsku v letech 2000–2012

Zdroj: data Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>), vlastní zpracování.

V grafu je vidět spíše nesouvislost zmíněných dvou ukazatelů. Hned na začátku období mezi lety 2000 a 2001 úhrnná plodnost poklesla na vůbec nejnižší hodnotu za celou sledovanou dobu. Naproti tomu vyplacené rodinné dávky na obyvatele stoupaly. Zásadní pokles ve vývoji těchto dávek je pozorován v roce 2008. V roce 2008 vláda začala reagovat na změny potřeb společnosti a přijala zprávu o budoucnosti švýcarských dětí a mládeže (Strategy for a Swiss Children and Youth Policy), která obsahovala opatření pro ochranu dětí a podporu mládeže. Navrhovaná opatření byla zaměřena na změnu stávajících předpisů nejen v oblasti práv dětí, ale také v podpoře aktivit mládeže (Vollmer, a další, 2009). Naproti vývoji dávek úhrnná plodnost stoupala dlouhodobě od roku 2004 až do roku 2012. Plodnost tedy vůbec nereagovala na vývoj dávek, které byly pro rodiče a jejich děti ve sledovaném období vypláceny.

3.4 Diskuze a doporučení

Sociální systém České republiky je z hlediska rodiny velice málo rozvinutý. Na rodinnou politiku je vydáváno velice málo finančních prostředků v porovnání s ostatními zeměmi a průměrem Evropské unie. Velká část peněžitých dávek je také vázána podmínkami nebo na ně nárok vzniká v závislosti na velikosti příjmu. V tomto případě by se dalo říct, že se jedná spíše o dávky pro chudé, neboť většina rodin na dávku nedosáhne. Například porodné je dávkou závislou na výši příjmu rodiny a ještě do nedávna byla určena pouze pro rodiče, jimž se narodil jejich první potomek. Z tohoto pohledu lze říci, že do roku 2014 se sociální systém naší země orientoval na politiku spíše jednoho dítěte, kdy podpora při narození druhého dítěte prakticky neexistovala. Zákon o státní sociální podpoře také vymezuje, že rodičovský příspěvek náleží pouze rodičovi, který se stará o nejmladší dítě v rodině, tudíž v případě, že se narodí prvorozenému sourozenec mladší například o dva roky, rodičovský příspěvek na první dítě zaniká.¹⁰ Lze tedy konstatovat, že český sociální systém téměř nepodporuje rozvinutí rodin a podporu rodičů při pořízování druhého a dalšího potomka. Stát se také bohužel orientuje pouze na pomoc rodinám s nízkými příjmy, čímž se snižuje okruh osob, které na podporu při péči o dítě mají nárok.

Kromě rodinné politiky orientované převážně na rodiny s jedním dítětem je také velkým problémem doba podpory ze strany státu. Při zaměření na peněžní dávky poskytované v rámci rodinné politiky České republiky téměř nelze nalézt podporu rodin s dětmi staršími čtyř let věku. Rodičovský příspěvek lze pobírat maximálně do čtyř let věku dítěte, a poté lze získat pouze přídavek na dítě. Tento přídavek je však dávkou testovanou, tudíž lze říci, že je dávkou pouze pro rodiny s nižšími příjmy.

Založení rodiny s sebou nese spoustu finančních nákladů, přičemž velká část z nich vzniká například nástupem do školy. V této části života dítěte však není ze strany státu poskytována žádná podpora, která by pomohla rodičům financovat pomůcky do školy, ošacení, stravování ve škole, a v neposlední řadě kroužky, jenž děti navštěvují ve svém volném čase. Příspěvky na učebnice a jiné pomůcky jsou opět poskytovány maximálně rodinám, jež jsou v tíživé sociální a finanční situaci.

¹⁰ podle § 30 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění (ve znění pozdějších předpisů)

Při zakládání rodiny však musí budoucí rodiče myslet i na tyto skutečnosti, neboť každé dítě, které se rodičům narodí, jednou půjde do školky, do školy a jeho potřeby budou s postupem času narůstat. Ne všichni rodiče si v tomto případě mohou dovolit dopřát svým potomkům vše, co by si přáli, například nemohou financovat všechny mimoškolní aktivity pro rozvoj talentu svých dětí. V tomto ohledu by se Česká republika také měla podílet na pomoci pro rodiny, jejichž děti jsou již školou povinné.

V České republice také, stejně tak jako v dalších zemích přibývá vysokoškolských studentů, prodlužuje se doba studia, čímž se oddaluje i počátek profesní kariéry. V závislosti na tom se oddaluje i věk, jenž je hodnocen jako vhodný pro počátek rodinného života. V minulosti se rodiny zakládali okolo dvacátého roku života ženy, přičemž nyní je většina žen tohoto věku stále studenty, tudíž těhotenství je plánováno o mnoho let později. Ukončením studia na vysokých školách začíná další životní etapa, kterou je kariéra, profesní růst a pocit určitého pracovního bezpečí v podobě stálého zaměstnání. Pro získání praxe, jež je důležitým aspektem na trhu práce, je nutno opět odložit rodinný život na později.

V závislosti na těchto okolnostech dochází k zásadnímu odkládání sňatků a rodičovství. Tímto způsobem se zvyšuje průměrný věk matky při narození jejího prvního dítěte, což sebou může nést mnoho zdravotních komplikací v těhotenství i při porodu. V závislosti na věku, kdy se ženám narodí jejich první potomek, může být také ovlivněn celkový počet dětí, které žena bude mít. V případě, že se žena stane matkou v pozdějším věku, může dojít k situaci, že nenaplní své původní mateřské plány a například místo dvou dětí může mít pouze jedno. Ve všech sledovaných zemích dochází k posouvání věku, ve kterém ženy rodí své první potomky. Trendem dnešní doby je jistě také profesní kariéra a vyšší účast žen ve vrcholovém managementu. To může být také možným důsledkem, proč ženy dají přednost kariéře před rodinným životem. S ohledem na to jsou důležité instituce pomáhající rodičům s péčí o dítě a se spojením profesního a rodinného života. Těmito institucemi mohou být předškolní zařízení, ale také instituce zastřešující využití volného času dětí.

Z tématu odkládání rodičovství lze plynule přejít na problém souladu rodinného a profesního života českých obyvatel. Trendem dnešní doby je také profesní kariéra a vyšší účast žen ve vrcholovém managementu. To může být také možným důsledkem,

proč ženy dají přednost kariéře před rodinným životem. S ohledem na to jsou důležité instituce pomáhající rodičům s péčí o dítě a se spojením profesního a rodinného života. Těmito institucemi mohou být mateřské školy, ale také instituce zastřešující využití volného času dětí. V zemi je těchto institucí veliký nedostatek. V dřívějších letech docházelo k jejich rušení či slučování. V populaci lze nalézt různé populační vlny, ať už ty silnější, kterými je například silná populace Husákových dětí, nebo ty slabší, kdy se naopak rodilo méně dětí. Na tyto skutečnosti však sociální systém reaguje velice unáhleně a ruší neobsazená místa ve školkách i ostatní zařízeních a slučuje školy. V těchto situacích však není pomýšleno na budoucnost a možný nedostatek míst, který může nastat. Jedná se opět o komplikaci, která provází rodiče při hledání mateřské či základní školy pro svého potomka.

Důležitým ukazatelem, který by se měl v rámci zkoumání porodnosti v zemi sledovat, je také zaměstnanost žen a počet prací na zkrácený úvazek. V tomto ohledu je nabídka míst na zkrácené úvazky v České republice nepříliš vysoká. Přitom právě tyto pracovní nabídky by umožňovaly ženám sladit profesní život s životem rodinným, což by mohlo i pozitivně ovlivnit celkový počet dětí, jenž žena za své reprodukční období porodí. V tomto by se mohla Česká republika inspirovat od Velké Británie, která v roce 2013 vypracovala studii zabývající se zaměstnaností žen (Office for National Statistics, 2013), ve které se autoři mimo jiné zaměřili i na zkrácené pracovní úvazky. Velká Británie na rozdíl od České republiky vykazuje vyšší úhrnnou plodnost, i přesto že její rodinná politika není příliš štedrá.

Na téma souvislosti sociálního zabezpečení a úrovně porodnosti v České republice byly zpracovány několiké výzkumy, při nichž byli dotazováni přímo čeští obyvatelé. Jedním z nich je i studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (Výzkumný ústav práce a sociálních věcí: Holub, Šlapák, Šťastná, Krebs, & Höhne, 2009). Mnoho mladých rodičů odpovídajících na dotaz, zda pocítují vliv sociálního systému země na plánování jejich rodinného života, odpovědělo kladně, tedy, že je systém svým způsobem ovlivňuje. Při jejich rozhodování však nehrály významnou roli rodinné dávky, nýbrž právě zmiňovaný soulad profesních a rodinných životů, institucionální péče o děti, nebo daňové úlevy. Studie zmiňuje i problematiku participace žen na pracovním trhu a uvádí, že tam, kde je pro ženy snazší sladit profesní život s mateřstvím a péčí o dítě, tam se dětí rodí více a je vyšší plodnost. Češi by zajisté uvítali příležitosti práce na zkrácený úvazek a více institucí zajišťující péči o děti.

Důležité jsou tedy nejen dávky sociálního systému, ale také různá sociálně politická opatření. Právě české mladé páry a zároveň rodiče malých dětí považují za nejdůležitější, aby tato opatření směřovala na dobu výchovy jejich potomků, a to zejména na soulad zaměstnání a péče o dítě.

Důležité je také pohlížení na sociální politiku a sociální zabezpečení. Nejedná se totiž pouze o systém vyplácející dávky, ale zabezpečující celkově pomoc pro rodiny. Ať už se jedná o síť předškolních a školních zařízení, dětská lékařská zařízení, tak i zařízení pro volnočasové aktivity dětí a mládeže. Nutné je zajistit pro budoucí rodiče jistoty v případě vzdělávání jejich potomků a zajištění péče v době, kdy jsou sami v zaměstnání. Nutné je tedy, aby se sociální politika zaměřila na soulad rodinného a profesního života a při stanovování různých opatření nereagovala pouze na současný stav, ale pohlížela také do budoucnosti.

Závěr

Z údajů o porodnosti a plodnosti v České republice lze usoudit, že vzhledem k vývoji těchto ukazatelů se nenachází naše země na příliš dobré úrovni. Populace stárne a rodí se stále méně dětí. Plodnost je stěžejním ukazatelem pro budoucí vývoj naší populace, v souvislosti se zvyšující se nadějí dožití starších osob se jedná o zásadní demografický problém do budoucna. Úhrnná plodnost, jako zásadní ukazatel pro posouzení reprodukce obyvatelstva, se v posledních letech stále snižuje. Nejvyšší úrovně, které za posledních 12 let Česká republika v úhrnné plodnosti dosáhla, bylo 1,51 dítěte na jednu ženu, což je i tak velice nedostačující pro zachování populace. Průměrný věk matky při narození jejího prvního dítěte se postupem času stále zvyšuje, páry odkládají zakládání rodin. V roce 2012 se dokonce rodili první potomci ženám, kterým bylo v průměru 27,9 let, zatímco v roce 2000 se prvorození rodili matkám ve věku 25 let.

Z pohledu souvislosti této porodnosti na vývoji vyplacených dávek pro české rodiny lze konstatovat, že reakce na legislativní změny ze strany obyvatel zajiště existuje, nejedná se však o nijak zásadní závislost. Lidé samozřejmě na změny v zákonech a opatřeních ze strany státu reagují, ale neovlivňuje to jejich rozhodování tak zásadně. Lze pozorovat rozdíly ve vývoji úhrnné plodnosti a objemu vyplacených dávek na jednoho obyvatele v České republice a velkým problémem České republiky je dle mého názoru podpora rodin maximálně do čtyř let věku dítěte. Poté pomoc od státu v podstatě končí. Po dosažení věku 4 let dítěte už mají rodiče nárok pouze na příspěvek na dítě, který je však dávkou testovanou, tudíž na ni nemají nárok zdaleka všichni. Stát tedy vůbec nereaguje na péči o dítě v pozdějším věku, zejména pak na soulad zaměstnání a péči o toto dítě.

Narozením dítěte a péči o něj do 4 let věku rodičovství nekončí. Se zvyšujícím se věkem potomků rostou také výdaje. Nestačí pouze podporovat rodiče v době, kdy jsou na takzvané rodičovské dovolené a pečují o dítě doma. S nástupem do školy vznikají náklady spojené se stravou ve škole, nákupem učebnic, financováním mimoškolních aktivit, kroužků nebo například letních táborů. V tomto případě však podpora od státu již neexistuje, tudíž ne všechny rodiče mohou svým potomkům zajistit všechny aktivity, které by jim zajistit chtěli. Pomoc státního sektoru v těchto případech přichází pouze pro rodiny, jež jsou označeny za sociálně slabé.

Český sociální systém by se tedy měl zaměřit na celkovou péči o děti, nejen pouze do určitého věku. Podporovat by měl i soulad zaměstnání a rodinného života spojeného s péčí o potomky, včetně zaměření se na zaměstnanost žen, nejen na zkrácený úvazek. Při rozhodování o rušení či slučování předškolních a školních zařízení nejednat unáhleně a pohlížet na budoucnost, aby v následujících letech nedošlo k situacím, kdy v těchto institucích bude naopak mít velký nedostatek.

Seznam použité literatury

Duková, Ivana, Duka, Martin a Kohoutová, Ivanka. 2013. *Sociální politika: Učebnice pro obor sociální činnost.* Praha : Grada Publishing, a. s., 2013. str. 200. ISBN 978-80-247-3880-2.

Chvátalová, Iva a kol. 2012. *Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii.* Plzeň : Aleš Čeněk, s. r. o., 2012. str. 290. ISBN 978-80-7380-374-2.

Kahoun, Vilém a kol. 2009. *Sociální zabezpečení: Vybrané kapitoly.* 1. Praha : TRITON, 2009. str. 448. ISBN: 978-80-7387-346-2.

Koschin, Felix. 2005. *Demografie poprvé.* 2. přepracované vydání. Praha : Vysoká škola ekonomická, 2005. str. 122. ISBN 80-245-0125-2.

Krebs, Vojtěch a kol. 2010. *Sociální politika.* 5. Praha : Wolters Kluwer, a. s., 2010. str. 544. ISBN 978-80-7357-858-4.

Langhamrová, Jitka a Kačerová, Eva. 2008. *Demografie: materiály ke cvičením.* 3. přepracované vydání. Praha : VŠE, 2008. str. 95. ISBN 978-80-245-1389-8.

Internetové zdroje

ČSÚ. 2014. Demografická příručka 2013. *Český statistický úřad*. [Online] 24. listopad 2014. [Citace: 15. březen 2015.] <http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/130055-14>.

Ettlerová, Sylva. 2006. ANALÝZA: Vývoj a struktura dávek státní sociální podpory. *Demografie*. [Online] Hůle Daniel, 26. červen 2006. [Citace: 26. březen 2015.] http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=354. ISSN 1801-294.

Eurostat. 2015. Database. *eurostat - Your key to European statistics*. [Online] European Commission, 12. březen 2015. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Federal Statistical Office. 2015. Components of population change. *Schweizerische Eidgenossenschaft*. [Online] Federal Statistical Office, Neuchâtel 2015, 2015. [Citace: 20. duben 2015.] <http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index/themen/01/06/blank/key/02/05.html>.

GOV.UK. 2015. Maternity Pay and Leave. *GOV.UK*. [Online] Government Digital Service, 23. únor 2015. [Citace: 22. březen 2015.] <https://www.gov.uk/maternity-pay-leave/leave>.

GOV.UK. 2015. Maternity pay and leave - Extra help. *GOV.UK*. [Online] Government Digital Service, 23. únor 2015. [Citace: 22. březen 2015.] <https://www.gov.uk/maternity-pay-leave/extra-help>.

GOV.UK. 2015. Maternity pay and leave-Pay. *GOV.UK*. [Online] Government Digital Service, 23. únor 2015. [Citace: 22. březen 2015.] <https://www.gov.uk/maternity-pay-leave/pay>.

GOV.UK. 2015. Paternity Pay and Leave. *GOV.UK*. [Online] Government Digital Service, 5. duben 2015. [Citace: 5. duben 2015.] <https://www.gov.uk/paternity-pay-leave>.

Kepková, JUDr. Michaela. 2004. Změny ve státní sociální podpoře v roce 2004. *Národní pojištění*. 2004, 2.

Měšec.cz. 2006. Životní minimum se 1. ledna 2007 sníží o třetinu! *Měšec.cz.* [Online] Linux, 14. prosinec 2006. [Citace: 18. duben 2015.]
<http://www.mesec.cz/clanky/zivotni-minimum-se-1-ledna-2007-snizi-o-tretinu/>. ISSN 1213-4414.

MISSOC. 2014. Country specific descs - Switzerland. *www.missoc.org.* [Online] 1. leden 2014. [Citace: 18. březen 2015.]
http://missoc.org/MISSOC//INFORMATIONBASE/COUNTRYSPECIFICDESCS/ORGANISATION/2014_01/EN/CH-Org-EN.pdf.

MISSOC. 2014. Country specific descs-United Kingdom. *www.missoc.org.* [Online] 1. leden 2014. [Citace: 18. březen 2015.]
(http://missoc.org/MISSOC//INFORMATIONBASE/COUNTRYSPECIFICDESCS/ORGANISATION/2014_01/EN/UK-Org-EN.pdf).

MPSV. 2015. Informace pro občany. *Integrovaný portál MPSV.* [Online] 6. leden 2015. [Citace: 10. březen 2015.] <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane>.

OECD. 2015. Income Inequality UK. *OECD.* [Online] únor 2015. [Citace: 27. březen 2015.] <http://www.oecd.org/unitedkingdom/OECD-Income-Inequality-UK.pdf>.

Office for National Statistics. 2011. Frequently Asked Questions: births & fertility. *www.ons.gov.uk.* [Online] srpen 2011. [Citace: 19. duben 2015.]
<http://www.ons.gov.uk/ons/rel/vsob1/parents--country-of-birth--england-and-wales/2010/faq-births-and-fertility.pdf>.

Office for National Statistics. 2013. Full report - Women in the labour market. *www.ons.gov.uk.* [Online] 25. září 2013. [Citace: 21. duben 2015.]
http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171776_328352.pdf.

ONS. 2013. Why has the fertility rate risen over the last decade in England and Wales? *Office for National Statistics.* [Online] 17. červen 2013. [Citace: 10. duben 2015.]
<http://www.ons.gov.uk/ons/rel/vsob1/birth-summary-tables--england-and-wales/2011--final-/sty-fertility.html>.

Oxford Institute of Ageing. 2007. The Road to Low Fertility. *www.spi.ox.ac.uk*.

[Online] 2007. [Cited: duben 18, 2015.]

https://www.spi.ox.ac.uk/fileadmin/documents/PDF/WP39_The_Road_to_Low_Fertility.pdf.

Pazdera, Josef. 2008. Jak si populace reguluje, zda se budou rodit synové nebo holky?

OSEL.CZ. [Online] 15. prosinec 2008. [Citace: 18. duben 2015.]

<http://www.osel.cz/index.php?clanek=4137>.

Swissinfo.ch. 2004. Swiss birth rate lowest for 25 years. *swissinfo.ch*. [Online] Swiss

Broadcasting Corporation, 6. červenec 2004. [Citace: 11. duben 2015.]

<http://www.swissinfo.ch/eng/swiss-birth-rate-lowest-for-25-years/3983862>.

Swisslife. 2013. Employee Benefits Reference Manual 2013-2014 . *www.swisslife.ch*.

[Online] 2013. [Citace: 18. březen 2015.]

http://www.swisslife.com/content/dam/id_corporateclients/downloads/ebrm/Switzerland.pdf.

the guardian. 2005. Timeline: a history of child protection. *www.theguardian.com*.

[Online] Guardian News and Media Limited or its affiliated companies, 18. květen 2005. [Citace: 19. duben 2015.]

<http://www.theguardian.com/society/2005/may/18/childrenservices2>.

Vollmer, Thomas a Gärtner , Ludwig. 2009. Child and Youth Policy in Switzerland.

www.coe.int. [Online] 2009. [Citace: 21. duben 2015.]

https://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Forum21/Issue_No12/N12_Child_and_YP_Switzerland_en.pdf.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí: Holub, Martin, a další. 2009. Pružné

formy podpory rodin s dětmi v sociálním pojištění. *mpsv.cz*. [Online] 2009.

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7765/Pruzne_formy_podpory.pdf.

Zámečník, Petr. 2007. Desetník: Co se změnilo 1. ledna 2007. *Měsíc.cz*

(*www.mesec.cz*), váš průvodce finančním světem. [Online] Linux, 8. leden 2007.

[Citace: 26. březen 2015.] <http://www.mesec.cz/clanky/desetnik-co-se-zmenilo-1-ledna-2007/>. ISSN 1213-4414.

Seznam grafů

Graf 1: Vývoj testovaných a netestovaných dávek určených pro rodiny v České republice v letech 2000–2012 (v mld. Kč).....	27
Graf 2: Vývoj testovaných a netestovaných dávek pro oblast Rodina a děti ve Velké Británii v letech 2000–2012 (mld. €)	30
Graf 3: Vývoj testovaných a netestovaných dávek ve Švýcarsku v letech 2000–2012 (mld. €).....	33
Graf 4: Demografická struktura České republiky v roce 2013.....	35
Graf 5: Vývoj počtu živě narozených v České republice v letech 2000–2012.....	36
Graf 6: Vývoj porodného v České republice v letech 2000–2012 (mil. Kč).....	37
Graf 7: Objem vyplacených rodinných dávek v České republice v letech 2000–2012 (mld. Kč).....	39
Graf 8: Podíl vyplacených dávek pro rodiny na HDP v České republice v letech 2000–2012.....	40
Graf 9: Rodinné dávky na obyvatele (v €) a úhrnná plodnost v České republice v letech 2000–2012.....	41
Graf 10: Demografická struktura Velké Británie v roce 2013.....	42
Graf 11: Vývoj počtu živě narozených ve Velké Británii v letech 2000–2012.....	43
Graf 12: Objem vyplacených rodinných dávek ve Velké Británii v letech 2000–2012 (mld. £).....	44
Graf 13: Podíl vyplacených dávek pro rodiny na HDP ve Velké Británii v letech 2000–2012.....	45
Graf 14: Rodinné dávky na obyvatele (v €) a úhrnná plodnost ve Velké Británii v letech 2000–2012.....	47
Graf 15: Demografická struktura Švýcarska v roce 2013.....	48
Graf 16: Vývoj počtu živě narozených ve Švýcarsku v letech 2000–2012.....	49
Graf 17: Objem vyplacených rodinných dávek ve Švýcarsku v letech 2000–2012 (mld. CHF).....	50

Graf 18: Podíl vyplacených dávek pro rodiny na HDP ve Švýcarsku v letech 2000–2012.....	51
Graf 19: Rodinné dávky na obyvatele (v €) a úhrnná plodnost ve Švýcarsku v letech 2000–2012.....	52